

XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Gödöllő, 2015. április 15-17.
Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Az európai védelmi ipar hatása a közös kül- és biztonságpolitikára

Jelige: Vicomte

A kézirat lezárásának dátuma: 2013, november

2015.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
1.1. Az Európai Unió – a nemzeti szuverenitás csapdájában	3
1.2. A közös kül- és biztonságpolitika történelmi áttekintése és működése.....	5
1.3. A CFSP problémái.....	9
2. Az Európai védelmi ipar	11
2.1. A védelmi ipar sajátosságai	11
2.2. Napjaink védelmi trendjei	14
2.3. Védelmi trendek az Unióban	17
2.4. Az Európai Unió védelmi ipara?	18
2.5. A tagállamok védelmi iparának jelenlegi helyzete	20
2.6. A nagyvállalatok profiljának összehasonlítása.....	24
2.7. Együttműködések a nagyvállalatok között.....	25
2.7.1. EADS	26
2.7.2. Eurocopter.....	27
2.7.3. AIRBUS MILITARY	28
2.7.4. Az EUROFIGHTER Program	30
2.8. A BAE Systems	32
2.9. Védelmi ipari konklúziók	33
3. Az Európai Védelmi Ügynökség.....	33
3.1. Az EDA története	34
3.2. Szervezeti struktúra	35
3.3. Legfőbb célkitűzések.....	36
3.4. Az EDA problémái	38
4. Összegzés	41
5. Forrásjegyzék	44
6. Képek és ábrák jegyzéke	48

1. Bevezetés

Az Európai Unió összefüggéseinek, működésének és problémáinak megértése elengedhetetlen a tagállamok számára, hiszen az integráció folyamata mára már rendkívül szorosan összefonódott, azok mindennapi életével.

Éppen ezért alapvető fontossággal bír, hogy átlássuk a folyamatokat, amelyek alakítják ezt a szervezetet. Munkám során első sorban éppen ez vezérelt, az általam kiválasztott terület elemzése közben. A közös kül- és biztonságpolitika mindmáig az egyik legvitatottabb területe az európai államok együttműködésének, ám ennek a vitának az okait és mélyen gyökerező motivációit gyakran nem is értjük igazán. Dolgozatom fő témája ebből kifolyólag lett az európai védelmi ipar jelenlegi helyzete és annak hatása a tagországok viselkedésére. Az idehaza – és külföldön is – eddig csupán csekély figyelmet kapott terület markánsan rányomja a bélyegét az Unió szintű politika történetére, alakulására és jelenlegi helyzetére egyaránt. Elemzésem írása során mindvégig igyekeztem a közösségi szinten tapasztalható mechanizmusok és problémák eredetét vizsgálni. Ehhez, mindenekelőtt elsődleges forrásokat (jogszabályokat, szerződéseket, gazdasági mutatókat és adatokat, vállalati stratégiákat) használtam segítségül, amelyekről hajlamosak vagyunk megfeledkezni a folyamatok értékelése közben. Felhasználtam továbbá, bizonyos másodlagos forrásokat is (első sorban elemzéseket, publikációkat), amelyek korábban már foglalkoztak a témát érintő kérdésekkel. Végezetül pedig az általam közölt anyagot, olyan nemzetközileg is elismert szervezetek információival támasztottam alá, mint például a Stockholm International Peace Research Institute.

Az így létrejött elemzés első sorban azt vizsgálja, hogy mik azok a folyamatok, amelyek a mindennapok során alakítják az egyes államok politikai szintű döntéshozatalát és ez által kritikus mértékben érintik a közös kül- és biztonságpolitika múltját, jelenét és jövőjét is.

1.1. Az Európai Unió – a nemzeti szuverenitás csapdájában

Az Európai Unió elméleti és gyakorlati problémái elválaszthatatlanul összekapcsolódnak a nemzetközi kapcsolatok elméletének bizonyos problémáival. Ennek következtében addig nem vizsgálhatjuk az európai integráció szegmenseit, amíg nem tekintjük át a nemzetközi kapcsolatok elméletének ide vonatkozó fejezeteit legalább néhány

mondat erejéig. Éppen ezért munkám első oldalait ennek a témának szentelem, egyfajta elméleti bevezetőt nyújtva a gyakorlati részek későbbi taglalásához.

Mindenekelőtt le kell szögezmem, hogy nem kívánok belefolyni az államok viselkedésének okainak elemzésébe, nem kívánok igazságot tenni liberalizmus, realizmus és konstruktivizmus között és leginkább, nem kívánok egy újabb elméletet megalkotni. Pusztán a rendelkezésre álló tudásanyagból és a történelmi tapasztalatokból szeretnék néhány rövid következtetést levonni, amelyek szem előtt tartása elengedhetetlenül szükséges a későbbi fejezetek teljes körű értékeléséhez.

Többé-kevésbé elfogadott az a tény, hogy a nemzetközi rendszer legfőbb szereplői napjainkban az államok. Államok, amelyek területtel, lakossággal és kormánnyal rendelkeznek. Mindegyikőjüket különböző érdekek vezetik – gyakran szembeállítva őket egymással – amelyeket különböző módon próbálnak érvényre juttatni. A gazdasági befolyás, a szövetséges és/vagy ellenséges országok, nemzetközi szervezetek száma és ereje, a katonai potenciál, a geopolitikai helyzet vagy éppen a belpolitikai sikerek/kudarok, az adott állam társadalmi szerkezete mind befolyásolja ennek a bonyolult érdekérvényesítési küzdelemnek a milyenségét.

Ennek kapcsán Európában egy különös módozata jött létre az érdekérvényesítésnek. A kontinens városait, falvait, lakosait és anyagi javait több ezer éven át pusztító háborúk – különösen az első és a második világháború – az érintett államokat újfajta irányba terelték. Megkezdődött az integráció, az együttműködés. Hamar kiderült, hogy a biztonságpolitikai helyzet stabilizálásával gazdasági előnyök is járnak. A tagállamok egyre több területre terjesztették ki az együttműködést és próbáltak meg közösen fellépni érdekeik védelmében. Napjainkra mindez odáig jutott, hogy az érintett felek több területen is kölcsönös függőségbe kerültek egymással, ennek következtében pedig szerződésben deklarálva lemondtak nemzeti szuverenitásuk bizonyos szeleteiről és átruházták azokat az Unióra.

Ezzel lényegében megszületett a „közösségi érdek”, ami azonban nem pusztán pozitív hatásokkal kecsegtetett az államok számára. A „közösségi érdek” ugyanis egyáltalán nem biztos, hogy minden tagállamnak az érdeke, sőt mi több gyakran teljesen szembe mehet az adott ország akaratával. Mindennek következtében belső feszültségek jelentek meg az integráció intézményének falain és az érintettek egyre inkább elkezdték fékezni annak

terjedését. A folyamatot azonban nem igazán lehet már visszafordítani. Ennek egyik oka nem más, mint Európa megosztottsága. A globális szereplőkhöz viszonyítva a tagállamok kis népességgel, alacsony gazdasági és katonai potenciállal rendelkeznek, így ha jelentős hatást kívánnak gyakorolni a nemzetközi környezetre, akkor továbbra is szem előtt kell tartaniuk a „közösségi érdeket”. Mindez pedig elvezet a „szuverenitás csapdájához”, azaz hogy mi a fontosabb: Európán belül önállóan érvényesíteni saját érdekeiket, avagy együttműködve, a globális porondon is meghatározó szereplőként fellépni?

1.2. A közös kül- és biztonságpolitika történelmi áttekintése és működése

Egy állam számára – a nemzeti szuverenitás kapcsán – az egyik legfontosabb kérdés minden bizonnyal a külpolitika területe. Éppen ezért ez egy rendkívül érzékeny pont az Európai Unió hatáskörének taglalásakor. A tagországok érdekei ugyanis gyakran egybeesnek, ám hasonló gyakorisággal fordul elő az is, hogy teljesen ellentétes véleményen vannak. Nehéz területre tévedünk tehát, amikor közös külpolitikáról szeretnénk beszélni, hiszen nem tudjuk, hogy pontosan kinek az érdekéről is van szó. Annyi bizonyos, hogy a közös külpolitika csorbítja az államok szuverenitását, ám ezzel együtt növeli azok hatékonyságát és érdekérvényesítését a világpolitikában, ezáltal pedig erősíti az állam pozícióit.

Hosszú időt vett igénybe, míg napjainkra kialakult egyfajta uniós külpolitika és legalább ilyen hosszú idő vár még a tagállamokra, míg véglegessé és könnyen átláthatóvá válik. Az első állomások egyike ezen az úton Francois Mitterand és Helmut Kohl közös nyilatkozata volt 1991 októberében. Ebben a nyilatkozatban javasolták, hogy vizsgálják meg a szervezet kompetenciájának kiterjesztését külpolitikai, biztonsági és katonai kérdésekre is.

A napjainkban alkalmazott gyakorlat létrejött Maastrichtban kezdődött, 1993-ban. Az itt aláírt szerződés által született meg az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikája (Common Foreign and Security Policy, CFSP) kormányközi együttműködés keretében.¹ Mindennek a legfontosabb döntéshozatali szerve az Európai Tanács lett, tehát továbbra is az állam és a kormányfők kezében maradt az álláspontok kialakításának joga.

¹ Treaty on European Union (1992). Official Journal C 191, 1992.07.29.

A közös kül- és biztonságpolitika intézménye 1999 végére esett át az első változtatásokon, köszönhetően – többek között – az Amszterdami Szerződésnek,² amely megreformálta a közösségi politika intézményrendszerét és a Tanács főtitkárához rendelte a Kül- és Biztonságpolitikai Főképviselői posztot. Szintén a kilencvenes évek végének fontos eseménye volt a st-maloi brit és francia találkozó létrejötte és egy közös nyilatkozat kiadása. Ez a két, rendkívüli befolyással bíró tagállam célként határozta meg, hogy az Unió legyen képes önálló fellépésre, amelyet hiteles katonai erő tud támogatni, rendelkezzen az alkalmazáshoz szükséges döntéshozatali eszközökkel, és álljon készen az erő alkalmazására annak érdekében, hogy gyorsan és hatékonyan reagálhasson a nemzetközi válságokra. Ebből egyértelműen kiderül tehát, hogy a cél ettől a pillanattól kezdve már nem pusztán a gazdasági integráció elmélyítése, hanem az is, hogy a tagországok érdekérvényesítése, nemzetközi fellépésük hatékonyabbá váljon az Unió segítségével.

Fontos állomás volt az Európai Tanács 1999-es helsinki ülése, ahol megszületett a „Headline Goal 2003” elnevezésű program, amely egy 60 napon belül bevethető uniós hadtestet kívánt felállítani. Azonban a megvalósítási kísérletek során kiderült, hogy több stratégiai képesség is hiányzik az Európai Unió államainak haderőiből. Ennek köszönhetően a tagországokban elindult egy képességfejlesztési program, amellyel a gyorsreagálású erők fejlesztését kívánták volna megoldani. A „Headline Goal 2003” által felvetett problémák vezettek továbbá a „Berlin Plusz” megállapodáshoz, amely aztán lehetővé, hogy az EU hozzáférjen a NATO eszközeihez és struktúráihoz – az általa vezetett válságkezelő műveletek során feltéve, hogy a NATO nem kíván részt venni az adott műveletben. A megállapodás egyben tartalmazza az EU számára biztosított eszközök ellenőrzésének és visszahívásának módját is.

A 2009-ben életbe lépő Lisszaboni Szerződés³ tovább mélyítette az eddig taglalt együttműködést. A szerződés továbbra is meghagyja az Európai Tanács domináns szerepét a kül- és biztonságpolitika területén. Ez a szervezet nemcsak, hogy kijelöli az Unió számára az érintett politikák kapcsán követendő irányvonalat, de végig kézben is tartja a tárgyalások irányítását és folyamatosan ellenőrzi azokat. Mindebből tehát jól látszik, hogy a tagállamok továbbra sem hajlandók jelentősen korlátozni szuverenitásukat ezen a területen. A Szerződés

²Treaty Of Amsterdam Amending The Treaty On European Union, The Treaties Establishing The European Communities And Related Acts.Official Journal C 340,1997.11.10.

³Treaty Of Lisbon Amending The Treaty On European Union And The Treaty Establishing the European Community,Official Journal C 306, 2007. 12.17.

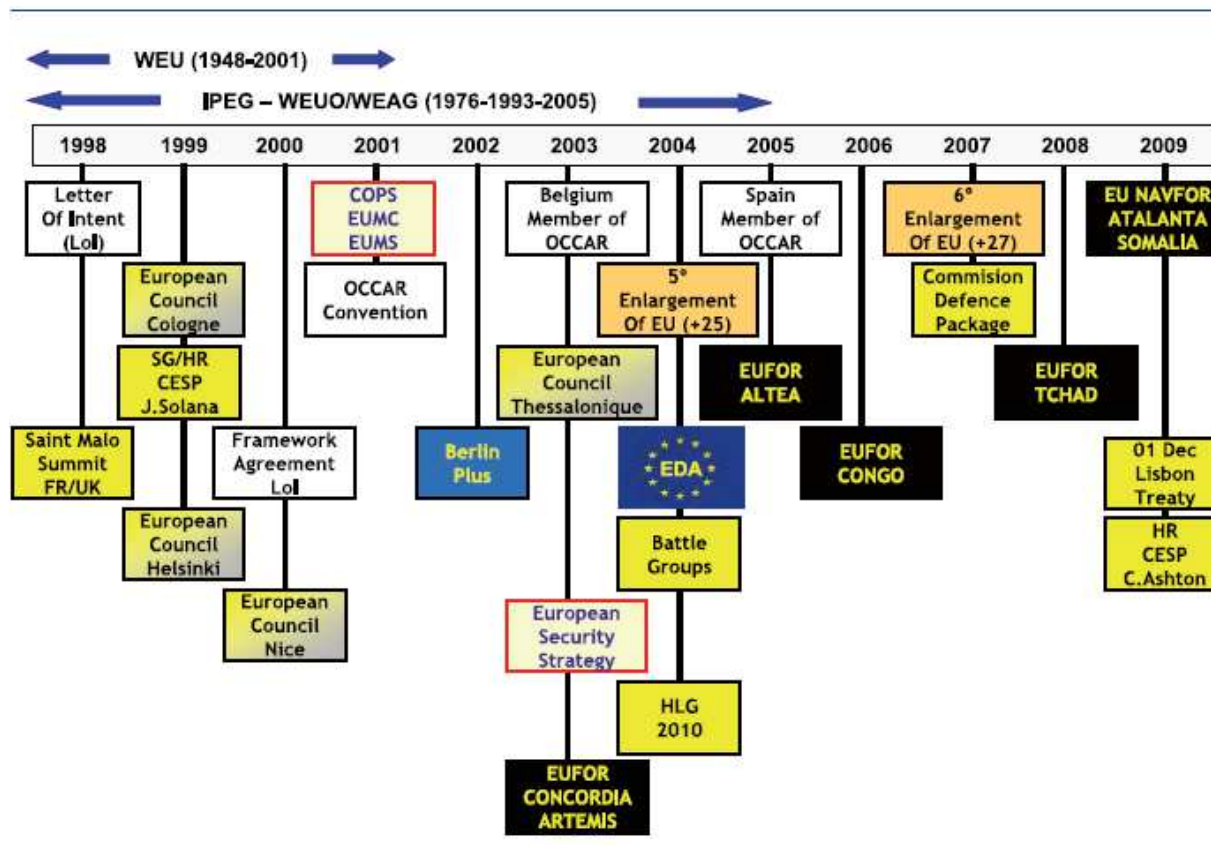
által életre hívott lényeges változást a Külügyi és Biztonságpolitikai Főképviseelő pozíciójának létrejötte jelentette. Ezt a tisztséget Lady Cathrine Ashton kapta meg elsőként. A Főképviseelő az Európai Unió „arcává vált” a nemzetközi tárgyalásokon és konferenciákon, megválasztásához pedig az Európai Parlament hozzájárulása is szükséges volt. Lady Cathrine Ashton munkáját segíti az Európai Külügyi Szolgálat, amely igyekszik együttműködni a tagállamok diplomáciai apparátusaival. Mindez lényegében azt jelenti, hogy az Unió kész lépéseket tenni az integráció teljessé válásának érdekében – és nem jelenthető ki az sem, hogy az erre való tagállami akarat egyáltalán nem létezne – ám a tagországoknak szembe kell nézniük azzal a paradoxonnal, hogy áldozathozatal nélkül nem tudnak jelentős áttörést elérni ezen a területen.⁴

A közös kül- és biztonságpolitika ma már nem állami, ám nem is uniós hatáskör. A két véglet között félúton helyezkedik el, és ha az elmúlt évtizedek tendenciáit vesszük alapul, akkor lassan, – kis lépésekkel – de az integráció felé halad. Mindez közel sem jelent garanciát arra, hogy valaha teljesen az Unió kezébe kerül a közös kül- és biztonságpolitika irányítása. Ez ugyanis elsősorban politikai akarat kérdése. A tagállamoknak megvannak a saját érdekeik és többen is – Németország, Franciaország és az Egyesült Királyság – óriási befolyással rendelkeznek a világpolitikában. Ezek az országok saját célok és elképzelések mentén haladnak és rendkívüli nehézségek árán áldozzák csak fel szuverenitásuk kis szeleteit. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a kisebb országok könnyebben áldoznák fel függetlenségüket, csupán azt, hogy mivel világpolitikai szerepük kisebb így alapvetően nagyobb érdekük fűződik ahhoz, hogy növeljék az integrációt. Az említett nagy tagországok társadalmi is általában ragaszkodnak a nemzeti önállóság minél magasabb fokú megőrzéséhez. Ami miatt mégis egyre nagyobb teret kapott az Unió az évtizedek során az nem más, mint a gazdasági érdekek. Európa vezetői tisztában vannak azzal az egyszerű ténnyel, hogy a számok napjainkban nem a kontinensnek dolgoznak. A népesség előregedőben van és csak a bevándorlók óriási hullámainak köszönhetően nem csökken drasztikusan. A kiépült szociális háló fenntartása egyre nehezebb terhet ró a kormányokra és az államok nemzetgazdaságára, a csökkenő gazdasági növekedés pedig jelentős előnyhöz juttatja a feltörekvő államokat – például a BRICS⁵ országokat. Éppen ezért az integráció felé vezető út egyre inkább kikerülhetetlenné válik a tagországok számára. Hiába okoz ez

⁴REMEK Éva: *Az Európai Unió kül- és biztonságpolitikája a Lisszaboni Szerződés után*, Szakmai Szemle 2012/1, p.: 44-54

⁵Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-afrikai Köztársaság

végeláthatatlanul sok problémát, egyelőre úgy tűnik, hogy nincs más reális alternatíva – feltéve természetesen, hogy Európa meg kívánja őrizni jelenlegi gazdasági potenciálját. Nagy valószínűséggel a közeljövőben sem számíthatunk drasztikus változásra ezen a területen, ám a közösségi politika lassú, lépésenkénti terelgetése és kialakítása továbbra is folytatódni fog.⁶

1. ábra: Az Európai védelem kiépülése. Legfontosabb mérföldkövek – Forrás: European Defence Agency. Past, Present, Future p:27 http://www.portalcultura.mde.es/Galerias/publicaciones/fichero/European_Defence.pdf; a letöltés dátuma: 2013.11.03.

Fontos állomássá válhat idővel majd 2013. december 19-20-a is. Ekkorra várható ugyanis az Európai Tanács egy tematikus ülése, amelynek a témája a Közös biztonság- és védelempolitika (CSDP - Common Security and Defence Policy) lesz, amely a közös kül- és biztonságpolitika egy sarkalatos pontja. Az ülés napirendje szerint, a tagállamok vezetői érinteni fogják az európai védelmi ipar és a harccsoport koncepció problémáit is. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a CFSP-t vagy a CSDP-t szorító gondok egy csapásra

⁶CSATLÓS Erzsébet: A közös kül- és biztonságpolitika és a tagállami szuverenitás, Kül-Világ VII. évfolyam 2010/4

megoldódnak majd, de azt a tanulságot mindenképp levonhatjuk belőle, hogy a téma nagyon is aktuális, olyannyira hogy politikai szinten is kénytelenek vele foglalkozni a tagállamok.⁷

1.3. A CFSP problémái

Mindez a kényszer a CFSP eddigi mérsékelt eredményességéből fakad. Olyan mértékű kudarcokról van szó, amelyek alapjaiban kérdőjelezték meg azt, hogy van-e egyáltalán létjogosultsága ennek a közösségi politikának. A „Headline Goal 2003” soha nem valósult meg, a harccsoport koncepció – bár működik – lényegében teljesen alkalmazhatatlan, hasonlóan a Berlin Plusz megállapodáshoz, amelyet 2004 óta nem aktivizáltak. A tagországok külpolitikai ambíciószintje – köszönhetően első sorban a gazdasági és belpolitikai nehézségeknek – folyamatosan csökken.

Az Európai Unió által vezetett műveletek tükröt nyújtanak a hatékonyság vizsgálatához. Nem kívánok azonban elveszni ezek részleteiben, csak a tendenciákat, irányvonalakat szeretném vázolni néhány fontosabb esemény kapcsán.

A Délszláv háború volt az első igazi kihívás a CFSP számára és nagy valószínűséggel éppen ezért is nem tudott megfelelni az elvárásoknak. Mivel ekkor még gyerekcipőben járt a közösségi politika, nem voltak kiforrott mechanizmusok, így az EU képtelen volt arra, hogy kezelje és kontrollálja a Balkánon végbemenő folyamatokat. A tagállamok által rendkívül kedvelt „soft diplomacy” teljes kudarcot mondott és ezt követően az Unió csak passzív szemlélője maradt az eseményeknek.

A Maastrichti szerződés után 10 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az EU nemzetközi válságkezelésben is részt tudjon venni (2003.január 1. – EUPM Bosznia-Hercegovinai ENSZ Rendőri Misszió feladatainak átvétele) és fél évre rá már megindította első katonai műveletét is a Concordiát, Macedóniában. A legnagyobb sikereket elérő művelet végrehajtására a Kongói Demokratikus Köztársaság területén került sor, szintén 2003-ban. A széles körű mandátumot kapó ARTEMIS, 1800 fő részvételével zajlott és sikeresen hajtotta végre a rá bízott feladatokat –első sorban képes volt megvédeni a civil lakosságot.⁸

⁷European Defence Matters; Brüsszel; 2013. március 22.; <http://www.eda.europa.eu/info-hub/news/2013/03/22/european-defence-matters>; a letöltés dátuma: 2013.10.25.

⁸Dr. GAZDAG Ferenc: *Az EU Közös kül- és biztonságpolitikája*, egyetemi jegyzet, Budapest 2008, p: 132-141

2. ábra: A jelenleg futó EU CFSP műveletek;⁹ Forrás: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/index_en.htm; a letöltés dátuma: 2013.11.01.

Jól látható ugyanakkor, hogy még ez a művelet is csak kis létszámú erőket volt képes mozgatni és Franciaország vezető szerepe nélkül aligha lett volna kivitelezhető. Általánosságban elmondható, hogy az EU még ekkora mértékű beavatkozást sem szívesen vezet. Az elmúlt évek tendenciái alapján legfőképp civil-rendőri műveletekkel igyekszik megoldani az érdekszférájába tartozó térségek problémáit. Mindez több okra is visszavezethető. Egyrészt a műveletek finanszírozása jelentős terhet ró az abban részt venni kívánó tagállamokra,¹⁰ másrészt az azok végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges képességek is gyakran hiányoznak.

Mindezen képességhiányoknak kiemelkedő példáját adta az Európai Unió a közelmúltban, a líbiai beavatkozás kapcsán, amely 2011. október 31.-én vette kezdetét. A

⁹ Az ábrán zöld színnel a katonai, kék színnel pedig a civil műveletek vannak jelölve. A katonai műveletekben állomásoztatott csapatok száma a következő:

- EUTM Somalia – 126 fő,
- EUTM Mali – 500 fő,
- EUNAVFOR Atalanta – 1400 fő,
- EUFOR Althea – 800 fő.

¹⁰ Dr. GAZDAG Ferenc: *Az EU Közös kül- és biztonságpolitikája*, egyetemi jegyzet, Budapest 2008, p: 147-150

feladat vezetése a NATO-ra hárult, ugyanis bebizonyosodott, hogy az Unió tagországai nem rendelkeznek megfelelő eszköztárral annak hatékony elvégzéséhez. A légi utántöltés és a hírszerzési, megfigyelési, felderítési képességek hiánya azt eredményezte, hogy az Amerikai Egyesült Államok kénytelen volt logisztikai támogatást nyújtani európai szövetségeseinek, ráadásul egy olyan régióban, amely lényegében teljesen kívül esik saját érdekszféráján.¹¹

A képességhiánynak az egyik okozója – a folyamatosan csökkenő védelmi költségvetések mellett – az európai védelmi ipar fragmentáltsága. A jelentős védelmi iparral bíró tagállamoknak ugyanis komoly érdekeik fűződnek ahhoz, hogy fenntartsák ezt a megosztottságot ez által pedig megőrizték óriási bevételeiket a szektorból. A probléma kihatással van az egész közös kül- és biztonságpolitika intézményére és nagyban hátráltatja annak hatékony működését. A tagállamok felismerték mindennek a jelentőségét és az Európai Védelmi Ügynökség megalapításakor az egyik prioritásként, a helyzet javítását és megoldását tűzték ki a szervezet elé. A következő fejezetek fő témájaként szeretném részletesen ismertetni ezt a problémát és annak hatásait a CFSP intézményére és a tagállamok külpolitikájára valamint elemzésem másik fókuszpontjaként szeretném bemutatni az EDA eddigi erőfeszítéseit, sikereit és kudarcait a területen.

2. Az Európai védelmi ipar

2.1. A védelmi ipar sajátosságai

Mielőtt belekezek napjaink védelmi trendjeinek taglalásába és az Európai Unió védelmi iparának elemzésébe, úgy vélem elengedhetetlenül szükséges, hogy röviden bemutassam, miért is olyan jelentős ez a terület. Miért lett a védelmi ipar az államok számára kiemelten fontos és különösen Európában miért jelenik meg úgy, mint a szuverenitás sarokköve.

A védelmi ipar robbanásszerű növekedése az ipari forradalom következménye volt. A hadseregek eszközigényének emelkedésével, a technológia fejlődésével a szektor jelentősége folyamatosan bővült. A tömeghadseregek megjelenése, majd pedig az első és a második

¹¹ NIELSEN, Nikolaj: *Nato commander: EU could not do Libya without US*; 2012.03.20.; <http://euobserver.com/defence/115650> a letöltés dátuma: 2013.11.07.

világháború tovább fokozta ezt a növekedést, hiszen lényegében minden érintett állam megpróbálta kiépíteni, fenntartani és működtetni saját védelmi iparát – több, kevesebb sikerrel. Nem következett be változás a tendenciában a Hidegháború során sem, hiszen a két szuperhatalom közötti fegyverkezési verseny elválaszthatatlan fogalom lett a korszaktól. A harmadik világháborúra való felkészülés tovább duzzasztotta a szemben álló tömeghadseregeket és a futószalagokról legördülő eszközök számát. Természetesen nem csak mennyiségi, de minőségi változás is kísérte a fejlődést, ahogy a hadműveletek térbeli spektruma bővült, úgy alakultak ki az újabbnál újabb technológiák. Ezt követően napjainkra fenntarthatatlanná váltak a tömeghadseregek a legtöbb állam nemzetgazdasága számára, így a védelmi iparban a mennyiségről fokozatosan áttevődött a hangsúly a minőségre. A professzionális hadseregek eszközigénye napról-napra nő ezzel párhuzamosan pedig ezeknek a technológiáknak a kifejlesztése is egyre költségesebbé válik.¹²

Egy állam érdeke nyilvánvalóan ezeknek a technológiáknak a megszerzése és azok védelme a versenytársak, azaz a többi állammal szemben. Éppen ezért bír különös fontossággal a szemükben, hogy védjék saját védelmi iparukat, hiszen ez az államiságuk egyik sarokkövének – a biztonságuknak – a kulcspontját képezi. Mindebből következik ennek a szektornak az egyik legfontosabb sajátossága az ipar más szektoraival szemben, azaz hogy itt a legfontosabb – és gyakran az egyetlen – megrendelő maga az állam. Mivel a teljes védelmi ipar lényegében egyetlen szereplőtől függ, így az felettébb érzékenyen reagál az adott szereplőt érő gazdasági hatásokra. Ennek a ténynek tulajdonítható, hogy a gazdasági válság rendkívül komolyan érintette a területet. A gazdasági adatokkal azonban részletesebben majd munkám más fejezeteiben foglalkozom. A következőkben, első sorban Rafał Wiśniewski tanulmányára támaszkodva szeretném sorra venni a védelmi ipar sajátosságait és különböző funkcióit.¹³ A tanulmány négy kiemelkedő fontosságú funkciót vesz sorra és mutat be, melyek a következők: katonai, politikai, gazdasági, jóléti.

- ❖ A legfontosabb funkció természetesen a katonai, hiszen ez az ami jelentősen befolyásolja az ország pozícióját békeidőben és háborúban egyaránt. A védelmi ipar katonai funkciója három fő részre bontható:

¹²WATTS, Barry D.: *The US Defense Industrial Base – Past, Present and Future*; 2008; <http://www.csbaonline.org/wp-content/uploads/2011/02/2008.10.15-Defense-Industrial-Base.pdf>; a letöltés dátuma: 2013.11.10; p:1-6

¹³WIŚNIEWSKI, Rafał: *Defence Industry in the European Union-Challenges and opportunities in times of economic crisis*; 2012; <http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2010/10/10-wisniewski.pdf>; a letöltés dátuma: 2013.09.20. p:2-4

- Alapvetően ki kell elégítenie a haderő eszközigényét mind minőségi, mind pedig mennyiségi szinten ahhoz, hogy az sikeresen végre tudja hajtani feladatait.
 - Technológiai bázist kell nyújtania a katonai potenciál fenntartásához és fejlesztéséhez.
 - Végezetül pedig kritikus szerepe van a fegyverek életciklusának fenntartásában, azok javításában, korszerűsítésében.
- ❖ A második funkció már kilép a haderő világából és a politikához kötődik. A védelmi ipar alapvetően határozza meg egy állam kül- és biztonságpolitikai helyzetét. A fegyverkereskedelem már a kezdetektől fogva – napjainkra pedig egyre jelentősebb mértékben – elválaszthatatlanul része a nemzetközi politikának. Mivel csak a nagyhatalmak – sőt csak a jó gazdasági mutatókkal rendelkező nagyhatalmak – engedhetik meg maguknak a képességek teljes spektrumának fejlesztését, így azok piacra vitelével, eladásával befolyásolni képesek a konfliktusok alakulását. További előny természetesen, hogy az eladó információt szerez a vevő védelmi képességeiről. Nem utolsó sorban pedig presztízst jelent a nemzetközi közegben az, ha valaki képes a költséges, korszerű fegyverrendszerek kifejlesztésére.
- ❖ A 20. század folyamán vált különösen fontossá a gazdasági funkció. A Szovjetunió esetében, főként a korai évtizedekben volt tapasztalható, hogy az egész állam a hadigazdaságra épült, ám hasonló jelentős szerepet kapott a védelmi ipar a hitleri Németországban is. Napjainkban, bár egyértelműen látható, hogy a szektor érzékeny az államot érő gazdasági hatásokra, mégis elmondható, hogy mivel kevésbé függ a piaci folyamatoktól, így összességében stabilabb, mint más üzleti szektorok. Nem kevesebb a jelentősége annak sem, hogy az utóbbi évtizedet leszámítva a civil szféra rengeteg fejlesztést tudott átvenni a katonaitól.¹⁴
- ❖ A jóléti funkció napjainkra vált különösen fontossá, első sorban a fejlett országokban. A globalizáció jelentősen átrendezte Európa ipari látképét, hiszen a legnagyobb üzemek a költséghatékonyság érdekében a fejlődő országok irányába költöztek. Az európai nehézipar egyik utolsó mentsvára nem más, mint a védelmi ipar, ami ezzel

¹⁴Ez a tendencia napjainkban kevésbé érvényesül. Összességében elmondható, hogy a civil szektor technikai előnyben van a katonaihoz képest.

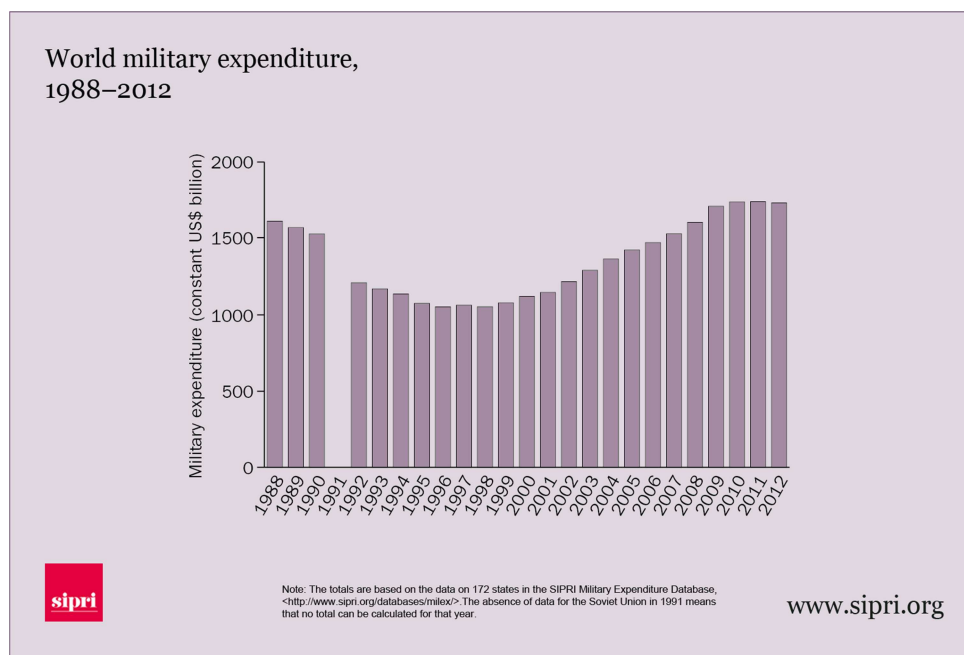
jelentősen hozzájárul a szociális és gazdasági stabilitás fenntartásához. Csak az Unióban körülbelül 700 000 munkahelyet érint.

Mindezek a védelmi ipar alapvető sajátosságai. Egy rendkívül komplex szféráról van tehát szó, amely mélyen átszövi az államok életét és működését. A későbbiekben látni fogjuk majd, hogy mindez számszerűsítve mit is jelent.

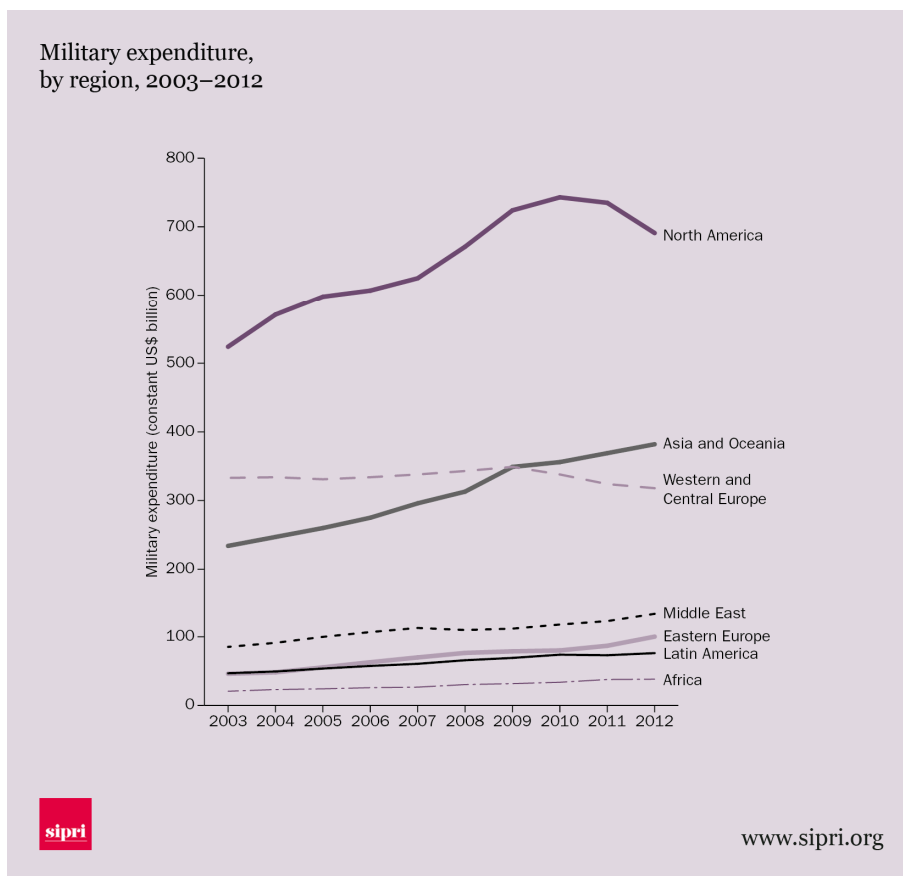
2.2. Napjaink védelmi trendjei

Ahhoz, hogy megértsük, az Európában zajló védelmi ipari folyamatokat és nehézségeket elengedhetetlenül fontos, hogy előtte áttekintsük az aktuális védelmi trendeket. Munkámhoz első sorban a Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) által közzétett adatokat használtam fel.

A következő (3.) ábra jól mutatja, hogy bár 2012 enyhülést hozott a világ katonai kiadásai terén, mégis a számok óriási magasságokban járnak. Egyértelműen kimutatható, hogy a Szovjetunió széthullását követő esés mára már teljesen eltűnt, köszönhetően elsősorban az ezredforduló utáni eseményeknek (terrortámadások, beavatkozások a Közel-Keleten és Afrikában, Kína felemelkedése). A világ védelmi iparát tehát egyáltalán nem jellemezhetjük úgy, mint egy kifulladásban lévő piaci szektort, ám vizsgáljuk meg a kérdést más szempontból is.

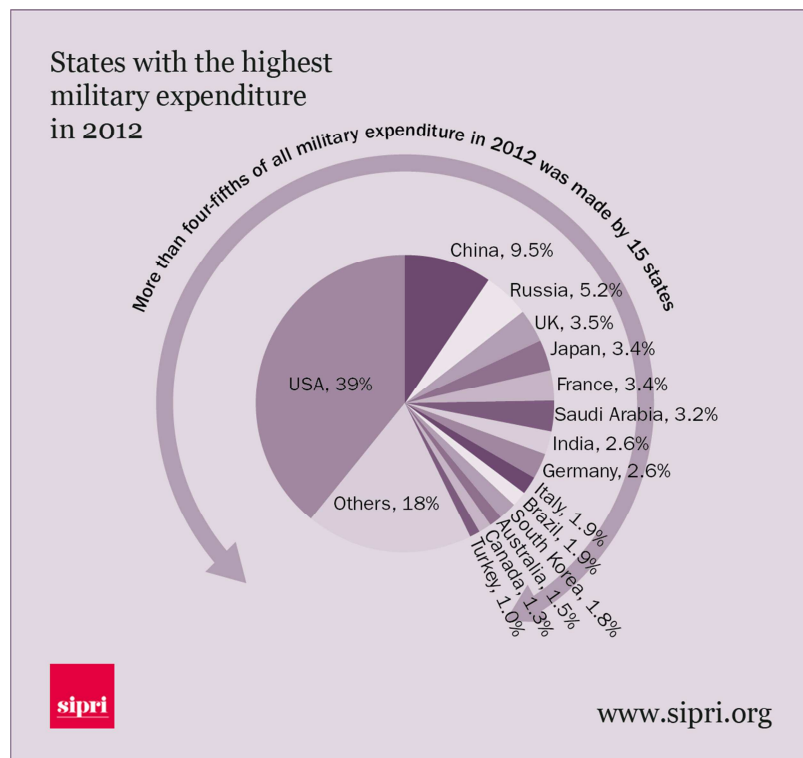

3. ábra: Katonai kiadások változása 1988-2012; Forrás: <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/recent-trends>; a letöltés dátuma: 2013.10.17.

4. ábra: Katonai kiadások – régiók szerint 2003-2012; (a régiók fentről lefelé: Észak-Amerika, Ázsia és Óceánia, Nyugat- és Közép Európa, Közel-Kelet, Kelet-Európa, Latin-Amerika, Afrika) Forrás: <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/recent-trends>; a letöltés dátuma:2013.10.17.

Fent (4. ábra), a régiók szerinti elemzés egy – a világpolitikára óriási hatással lévő – trendeket rajzolnak ki, hiszen egyértelműen látható Ázsia katonai kiadásainak (első sorban Kína, India kiadásainak) rohamos növekedése, az Észak-Amerikai térség (első sorban az USA) és Európa rovására. A nyugati térségben, mint az leolvasható meredeken esik a védelmi költségvetés. Ennek oka mindenekelőtt az, hogy Európa társadalma hosszú évtizedek óta nem került közvetlen kapcsolatba háborús eseményekkel. Mindemellett az Unió külpolitikában egyre jelentősebbé válik az úgynevezett soft diplomacy, azaz hogy a konfliktusos ügyeket nem katonai erő bevetésével, hanem politikai, gazdasági szankciók útján kívánják rendezni. Így az európai politika számára – egy gazdasági nehézségekkel terhelt időszak során különösen – kézenfekvő a védelmi költségvetések csökkentése a térségben. Mindez azonban messzemenő következményekkel jár, hiszen a tagállamok katonai képességei napjainkra elenyészően kicsivé zsugorodtak, aminek köszönhetően még saját érdekszférájukban sem képesek az Amerikai Egyesült Államok segítsége nélkül műveleteket indítani (pl.: Líbia esetében).

5. ábra: A legnagyobb katonai kiadással rendelkező államok 2012-ben; Forrás: <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/recent-trends>; a letöltés dátuma: 2013.10.17.

Az 5. ábrán szereplő 15 legnagyobb katonai kiadással rendelkező országok között négy Uniós tagállam szerepel, amelyek összesítve épphogy csak eléri Kína költségeit, az Amerikai Egyesült Államokét azonban meg sem közelítik. Mindez jól érzékelteti, hogy Európa kis nemzetgazdaságai – de még a legjelentősebbek is – lényegében esélytelenek arra, hogy felvegyék a versenyt önmagukban a világ nagyhatalmaival.

6. ábra: Az Amerikai Egyesült Államok vadászgépeinek árváltozása; (y tengely: ár, x tengely: gyártási év)
Forrás: <http://www.economist.com/node/16886851>; a letöltés dátuma: 2013.10.18.

Végezetül a 6. ábra a katonai képességek árának emelkedését hivatott érzékeltetni. A tendencia nem csak a vadászgépeknél figyelhető meg, de szinte a képességek teljes spektrumán. A védelmi, katonai eszközökre fokozottan igaz, hogy csak a legmodernebbek képesek valódi potenciált felmutatni, így tehát fejlesztésük elengedhetetlen, ha az adott állam globális szereplőként próbál érvényesülni. Az ábrán jól látható, hogy mekkora teher a költségvetés számára egy-egy képesség fejlesztése, fenntartása. Nem csoda, ha a gazdasági nehézségek hatására több ország is kénytelen azok közül többről – gyakran alapvető fontosságúakról is – lemondani.

2.3. Védelmi trendek az Unióban

A fentebbiekben már elemeztem a globális porond aktuális védelmi trendjeit, de ahhoz, hogy az Európai Unió védelmi iparának problémáit megértsük, úgy vélem elengedhetetlen ezeknek a trendeknek a további bontása, ezúttal elsősorban az Unióra fókuszálva. A számok nyilvánvalóan becsléseken alapulnak, azonban a kiemelni kívánt folyamatokat jól érzékeltetik az alábbi mutatók.

2010-ben az Európai Védelmi Ügynökség (EDA/EVÜ)¹⁵ 26 tagállama¹⁶ 194 milliárd eurót fordított védelmi kiadásokra. Ez nagyjából a GDP 1,6 %-ának felel meg és körülbelül 7 milliárd euróval kevesebb, mint a 2006-os adat. A kiadások megoszlását tekintve a következő tendencia figyelhető meg:

- 50 % személyi kiadások
- 23 % művelet és fenntartás
- 22 % beruházások

Témánk szempontjából a legjelentősebb a harmadik adat, amelyet ha tovább bontunk, két lényeges komponensről kapunk képet:

- 34 milliárd euró a felszerelés beszerzésre fordítódott
- 9 milliárd euró állt a kutatás és fejlesztési szektor rendelkezésére.

¹⁵ Az Európai Védelmi Ügynökség munkáját, tapasztalatait és problémáit a dolgozat későbbi fejezeteiben értékelem.

¹⁶ Dánia nem tagja a szervezetnek; Horvátország még nem volt Uniós tagállam.

Az európai együttműködés (értsd: a tagállamok közti együttműködés) keretein belül tekintve ezeket a mutatókat, körülbelül 7,5 milliárd eurónyi az az összeg, ami a felszerelés beszerzést érintette, ám mindössze 246 millió euró, ami a kutatás és fejlesztésre koncentrált.¹⁷

A védelmi szektorban körülbelül 1,62 millió fő katonai, míg 390 ezer fő civil állományban van. E két adat 3%-os és 8%-os csökkenést mutat a négy évvel korábbi állapothoz képest, ám ennek ellenére a személyi kiadások 2010-ben növekedtek, de csupán marginálisan.¹⁸

2.4. Az Európai Unió védelmi ipara?

Az egyik legfőbb probléma az Európai Unió védelmi iparával, hogy lényegében nem létezik. Sokkal pontosabbá válik a megnevezés, ha az Európai Unió tagállamainak védelmi iparát akarjuk elemezni. A következőkben rávilágítok ennek mikéntjére.

Mielőtt megkezdéném az Unió tagországainak ipari helyzetének elemzését, helyénvalóbb, ha előbb az Uniós szerződésekre vetünk egy pillantást. Ugyanis mindaz a széttöredezettség, elaprózottság és versenyképtelenség, ami a szektorban tapasztalható a szerződésekből – nevezetesen az „Európai Közösséget Létrehozó Szerződés” 296. cikkéből ered, amely később változtatás nélkül lett „Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés” 346. cikke.

A 346. cikk:

„(1) E szerződés rendelkezései nem zárják ki a következő szabályok alkalmazását:

a) egyik tagállam sem köteles olyan információt szolgáltatni, amelynek közlését ellentétesnek tartja alapvető biztonsági érdekeivel;

¹⁷ Úgy vélem, hogy a szemléltetés kedvéért érdemes röviden bemutatni ugyanezeket az adatokat az Amerikai Egyesült Államokra vetítve. Ennek alapján az USA védelmi kiadásai 520 milliárd eurónak feleltek meg, ami a GDP 4,8 %-a volt. Ennek az összegnek nagyjából az egyharmada érinti a személyi kiadásokat, és 30 %-a a művelet és fenntartás szektort. A beruházásokhoz kapcsolódó nagyjából 30 %-ból (kb. 166 milliárd euró) 58 milliárd állt a K+F szektor rendelkezésére, ami a teljes védelmi költségvetés 11 %-a. A személyi állományt tekintve a szférában dolgozó 2,1 millió főből közel 780 ezer civil volt. Forrás: EUROPEAN DEFENCE AGENCY: *EU and US government defence spending* – Fact sheet, 2013.09.17.; <http://www.eda.europa.eu/info-hub/publications/publication-details/pub/factsheet-eu-us-defence-data-2011>; a letöltés dátuma: 2013.10.05.

¹⁸ EUROPEAN DEFENCE AGENCY: *Defence Data 2010 Key findings* – Fact sheet; 2013.04.16.; <http://www.eda.europa.eu/docs/eda-factsheets/defence-data-us-factsheet>; a letöltés dátuma: 2013.10.10.

b) a tagállamok megtehetik az alapvető biztonsági érdekeik védelme érdekében általuk szükségesnek tartott, fegyverek, lőszer és hadianyagok előállításával vagy kereskedelmével kapcsolatos intézkedéseket; ezek az intézkedések nem befolyásolhatják hátrányosan a közös piacon belüli versenyfeltételeket a nem kifejezetten katonai célokra szánt termékek tekintetében.

(2) A Tanács az általa 1958. április 15-én megállapított, az (1) bekezdés b) pontjának hatálya alá tartozó termékekre vonatkozó listát a Bizottság javaslata alapján egyhangú határozattal megváltoztathatja.”¹⁹

A 346. cikk összességében véve nem más, mint egy, a szerződésben elfogadott kiskapu a tagállamok számára, amely biztosítja a lehetőséget a saját védelmi ipar megvédésére a Közös Piacca szemben. Ennek nyilván valóan az egyik alapvető oka, a már többször említett szuverenitás kérdése, hiszen a szektor kulcsfontosságú az államok biztonságpolitikája számára ebből a szempontból.

Ahogy azt az Európai Közösségek Bizottsága is elismeri a cikkhez kapcsolódó értelmező közleményében: „A tagállamok feladata, hogy meghatározzák és védjék biztonsági érdekeiket. Az EKSz 296. cikke elismeri ezt az előjogot, és eltérést biztosít az olyan esetekre, amelyekben a közösségi jognak való megfelelés veszélyeztetné a tagállamok alapvető biztonsági érdekeit.”²⁰ Az értelmező közlemény létrejötté azért volt kiemelt fontosságú, mivel a cikk alapjaiban roncrolja a Közös Piac intézményét, így annak szigorú határok közt tartása elengedhetetlen feladat. Konklúziója lényegében a következő: „A védelmi beszerzések terén a tagállamok számára az egyetlen mód a biztonság területére vonatkozó előjogaiknak a Szerződés szerinti kötelezettségeikkel való összeegyeztetésére az, hogy minden egyes közbeszerzési szerződést figyelmesen értékelnek abból a szempontból, hogy indokolt-e vagy sem a közösségi szabályok alóli mentesség. Ez az eseti értékelés az EKSz 296. cikkével kapcsolatos határesetekben, amikor a mentesség alkalmazása vitatható lehet, különösen alapos kell, hogy legyen.”²¹ A problémát ugyanakkor az jelenti, hogy nincs meghatározva, hogy mi a tagállamok „alapvető biztonsági érdeke”. Ennek hiányába pedig a cikk szövege

¹⁹ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata; HL C 326., 2012.10.26., 47—390. o. 346. cikk. A cikkben említett listát 1958. április 15-én a 255/58 tanácsi határozatban fogadták el.

²⁰ Az Európai Közösségek Bizottsága: Értelmező közlemény a Szerződés 296. cikkének a védelmi beszerzések területén történő alkalmazásáról; Brüsszel, 7.12.2006; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0779:FIN:hu:PDF>; a letöltés dátuma:2013.10.05.

²¹ I.e.

rendkívül rugalmasan értelmezhető, aminek rövidtávú következménye, hogy a tagállamok aktívan védhetik védelmi iparukat; hosszú távú következménye pedig, hogy az Európai Unió védelmi ipara olyannyira fragmentált, hogy – bizonyos kivételektől eltekintve – lényegében csak és kizárólag tagállami szinten létezik.

2.5. A tagállamok védelmi iparának jelenlegi helyzete

Az előbbieken már rámutattam a széttöredezettség okaira, lássuk most mindezt a gyakorlatban is. A védelmi ipar strukturáltságát tekintve, négy nagy csoportról beszélhetünk, amelyek meghatározzák annak szerkezetét. Ezek besorolása a következőképpen vázolható fel:²²

- Elsődleges beszállítók: Nagyvállalatok (Pl.: BAE Systems, Thales stb.), teljes fegyverrendszerekre specializálódva. Gyakran egymásban is tulajdonrészrel bírnak.
- 1 osztály (Tier-1): Már nem kizárólag katonai piacra termelnek, általában az elektronikát készítik elő az elsődleges beszállítóknak. (Pl.: Saab, Rolls-Royce)
- 2 osztály (Tier-2): Ezek többnyire kis- és középvállalkozások. Csak marginálisan kapcsolódnak a katonai termeléshez. Legfőképp az elektromos eszközök összetevőit gyártják.
- 3 osztály (Tier-3): Egyszerű termék vagy szolgáltatásbeszállítók. Logisztikai, kommunikációs rendszerek felszerelői. Rendkívül széles szektort alkotnak.

A védelmi ipar szempontjából a legfontosabb az első két kategória, azaz az óriási mamutvállalatok és a Tier-1 osztályba tartozó kisebb, ám a katonai termelésre még mindig jelentős hatást gyakorló vállalatok. A nagyvállalatok igyekeznek a képességek minél szélesebb spektrumára kiterjeszteni befolyásukat. Ezen képességek közé tartoznak első sorban a többfunkciós vadászgépek (JAS-39 Gripen, Eurofighter Typhoon) a nehéz páncélatú

²² Az osztályozás Pető Gergő: „Az EDEM megvalósításának kérdései, avagy a védelmi ipari együttműködés lehetőségei a világgazdasági válság árnyékában” című Tudományos Diákköri Dolgozatából származik; Budapesti Corvinus Egyetem; 2013; p.:28

támadó járművek (Leopard 2., Challenger 2.) nukleáris tengeralattjárók, repülőgép hordozók, szállító repülőgépek stb..

A modern haderőknek a képességek széles spektrumára szükség van, hiszen a 2000-es évek tapasztalatai alapján egy professzionális hadseregnek az ország területi integritásának védelmén túl készen kell állnia arra, hogy a világ bármely pontján, bármikor bevethető legyen. Mindezek azonban rendkívül költséges eszközök, amelyek beszerzése – tekintve a globális és az európai trendeket – nem igazán engedhető meg a tagországok nemzetgazdasága számára. Az európai nagyvállalatoknak – mivel legfőbb megrendelőik az európai államok – ezáltal rendkívül nehézkesé válik a nyereség elérése. A későbbiekben foglalkozom vele, hogy milyen módszereket próbáltak bevetni ennek a problémának az orvoslására. Annyi azonban kijelenthető már most, hogy ha egy európai nagyvállalatnak sikerül is nyereséget elérnie, a globális porondon akkor is óriási lemaradással kell számolniuk. Ennek számszerűsített érzékeltetésére tekintsük át a következő táblázatot:

Helyezés 2011	Név	Ország	Katonai eladások (US\$ m.) 2010	Katonai eladások (US\$ m.) 2011	Katonai eladások viszonyított értéke a teljes eladásokhoz, 2011 (%)	Teljes profit, 2011 (US\$ m.)	Teljes foglalkoztatottság 2011
1	Lockheed Martin	USA	36 270	35 730	78	2 655	123 000
2	Boeing	USA	31 830	31 360	46	4 018	171 700
3	BAE Systems	UK	29 150	32 880	95	2 349	93 500
4	General Dynamics	USA	23 780	23 940	73	2 528	95 100
5	Raytheon	USA	22 470	22 980	90	1 896	71 000
6	Northrop Grumman	USA	21 390	28 150	81	2 118	72 500
7	EADS	Transz-európai	16 390	16 360	24	1 442	133 120
8	Fimmeconica	Olasz o.	14 560	14 410	60	-3 206	70 470
9	BAE Systems	USA	13 560	17 900	94	5 178	37 300
9	L-3 Communications	USA	12 520	13 070	83	958	61 000
10	United Technologies	USA	11 640	11 410	20	5 347	199 900
11	Thales	Francia o.	9 480	9950	52	787	68330
15	Safran	Francia o.	5 240	4 800	32	895	59 800
17	Rolls-Royce	UK	4 670	4 330	26	1 854	40 400
8	MBDA	Transz-európai	4 170	3 710	100	227	9 850
8	CASA (EADS, trans-European)	Spanyol o.	3 940	-	91	132	6 980
24	DCNS	Francia o.	3 610	3 320	100	249	12 830
8	Eurocopter Group (EADS, trans-European)	Francia o.	3 540	2 940	47	359	20 800
9	AgustaWestland (Fimmeconica)	Olasz o.	3 440	2 920	63	320	13 300
25	Saab	Svéd o.	3 080	2 780	85	341	13 070
26	Rheinmetall	Német o.	2 980	2 680	48	313	21 520

7. ábra: A legfontosabb védelmi ipari vállalatok; Forrás:
<http://www.sipri.org/research/armaments/production/Top100>; a letöltés dátuma: 2013.10.23.

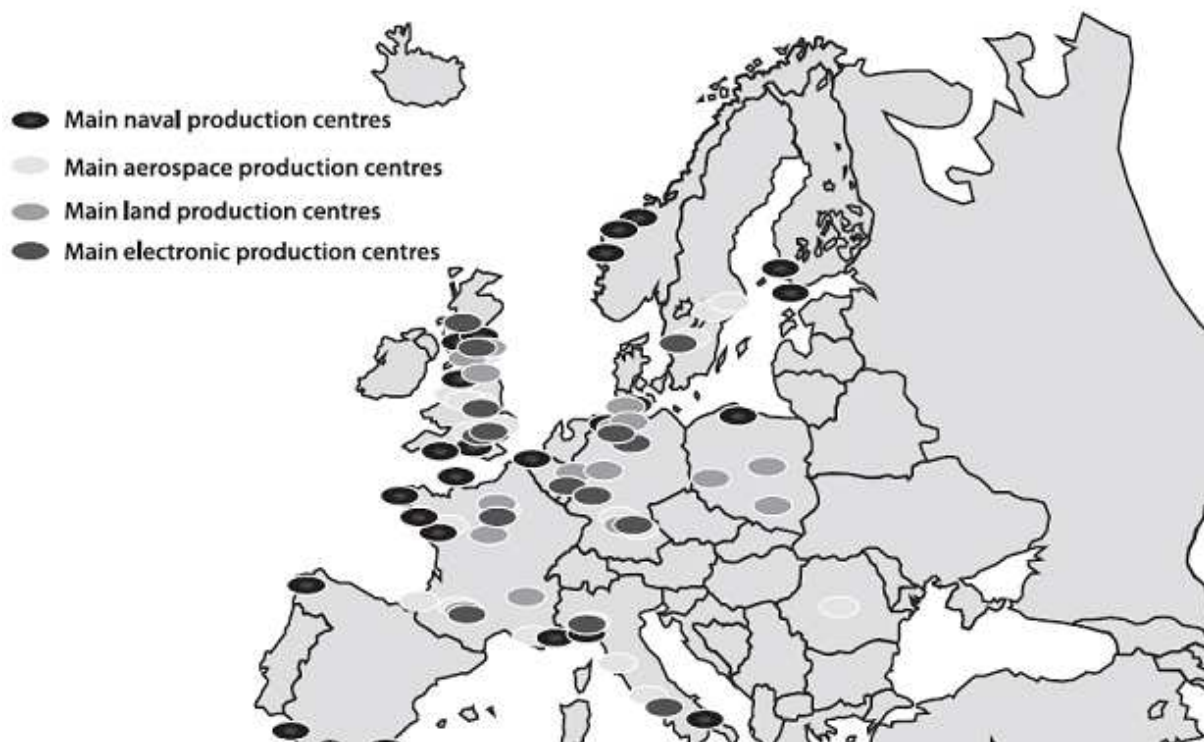
Az adatokból több, a téma szempontjából rendkívül fontos dolog is kiolvasható. Az első minden bizonnyal, hogy az Amerikai Egyesült Államok vállalatainak előnye megkérdőjelezhetetlen, sőt mi több, rövidtávon behozhatatlan az európai vetélytársak számára. Az első 11 helyezett között, mindössze 4 európai érdekeltségű társaság található, az őket követő európai vállalatok már nagyságrendekkel vannak lemaradva a katonai eladások értékét tekintve. Ennek egyik legalapvetőbb oka, hogy az USA hadereje képes felvevőpiacot biztosítani ezeknek a vállalatoknak, míg a tagországok haderői – a védelmi büdzsé csökkenése és az eszközök költségeinek növekedésének következtében – nem képesek számottevő keresletet felmutatni. Ez alapján véve még nem jelentene megoldhatatlan problémát, ha a tagállamok összehangolnák védelmi tervezésüket és a képességeik kiegészítenék egymást.

Ez azonban koránt sincs így. A CFSP és a CSDP – mint az utóbbi évek tapasztalatai mutatják – képtelen teljesíteni ezt a feladatot, így a tagországok haderőinek képességei közti duplikáció jelentősnek mondható. Mindennek eredménye pedig az, hogy Uniós szinten hiányoznak olyan eszközök, amelyek alapvetően szükségesek napjaink műveleteihez (pl.: stratégiai légi szállítás).

A táblázat adataiból ugyanakkor az is látható, hogy a védelmi ipar több százezer ember számára jelent munkát és megélhetést. Egy Uniós szintű harmonizáció során nyilvánvalóan számolni kellene azzal, hogy ezen munkahelyek fenntarthatósága több tízezer esetben is megkérdőjeleződhet.

A vállalatok és a már említett munkahelyek geográfiai megoszlását tekintve rendkívüli aránytalanságról beszélhetünk Európában. Bizonyos országok ennek alapján jóval inkább érintettek a kérdés kapcsán és ezáltal sokkal több érdekük is fűződik a védelmi iparhoz. A következő ábrán mindez pontosan látható:

Panorama of the European defence industry - poles of employment

8. ábra: Az európai védelmi ipar, a munkahelyek megoszlását tekintve. Forrás: Defence industry - Comprehensive sectoral analysis of emerging competences and economic activities in the European Union, Executive Summary 2009 elérhető: <http://www.maltaemployers.com/Portals/22/Defense%20industry.pdf>; a letöltés dátuma: 2013.10.23.

Mint látható a probléma első sorban Nyugat-Európából az Egyesült Királyságot, Franciaországot és Németországot a mediterrán térségből pedig Olaszországot érintheti. Ugyanakkor a közép- kelet-európai tagországok és a balti államok lényegében egyáltalán nem rendelkeznek védelmi iparral. Ennek egyik következményeként a haderejüket érintő képességhiányok is fokozottabban jelentkeznek.

Mivel az Unió egészét tekintve a közeljövőben egyáltalán nem várható, hogy a tagállami védelmi költségvetések növekedni fognak, így a vállalatok számára nem sok mozgástér marad. A tagállamok védelmi iparának legjelentősebb szereplői számára kiutat jelenhetne a helyzetből, ha megpróbálnának kilépni a globális piacra és első sorban az exportra fókuszálni. Itt a rohamosan fejlődő országok (Brazília, Szaúd-Arábia, India, bizonyos Afrikai országok) jelenhetnének potenciális vevőket. A védelmi ipar egyik sajátosság azonban – mint arra korábban már kitértem – hogy politikai nívót jelent, ha egy

állam rendelkezik vele. Így ezek a fejlődő országok is igyekeznek kiépíteni a saját maguk védelmi kapacitásait. (Ez természetesen nem egy azonnal lejátszódó folyamat, ám ha a trendek változatlanok maradnak, akkor előbb utóbb az eddig fejletlenebb védelmi iparral rendelkező országok is jelentős tényezővé válnak majd.)²³ Az Amerikai Egyesült Államokban a közeljövőben prognosztizálható rendkívül radikális védelmi kiadáscsökkentés sem kecsegtet túl nagy betörési lehetőséggel az USA piacaira. Mindezek a tények pedig erősen gátat szabnak az exportlehetőségeknek.

2.6. A nagyvállalatok profiljának összehasonlítása

A következőben Európa legnagyobb védelmi ipari vállalatainak (BAE Systems, a Finmeccanica, a Saab, a Thales és az EADS) saját magáról alkotott profilját és a jövőről alkotott elképzeléseit fogom röviden felvázolni, azért hogy lássuk, hogyan is hatnak egymásra ezek a társaságok.

A vállalatok önképének elemzése során az egyik legszembetűnőbb, hogy a legtöbb elsődleges beszállító egyáltalán nem kívánja magát a védelmi szektorra korlátozni, hanem szeretné fejlesztéseit, üzleteit összekapcsolni a civil szférával. Ez alól kivételt képez – első sorban – a BAE Systems és a SAAB, amelyek értékeiket, érdekeiket és céljaikat tekintve a legszorosabban kötődnek a katonai és a biztonsági szektorokhoz.²⁴ Bár ezek a többi vállalat profiljában is jelentős szerepet játszanak, mégis általában kiegészülnek más területekkel, többek között a civil szárazföldi és légi közlekedési ágazatokkal.

Ennek egyik vonatkozásaként a BAE Systems még egy dologban kivételt képez. Saját magát teljesen egyértelműen globális szereplőként határozza meg és legfőbb céljának azt tekinti, hogy abszolút vezetőként jelenjen meg a jövőben az ágazatban.²⁵ Rajta kívül az EADS szintén globálisan meghatározó tényezőként értékeli magát, ám mivel a vállalat szignifikánsan

²³ WIŚNIEWSKI, Rafał: *Defence Industry in the European Union-Challenges and opportunities in times of economic crisis*; 2012; <http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2010/10/10-wisniewski.pdf>; a letöltés dátuma: 2013.09.20.; p.: 9-12

²⁴ BAE SYSTEMS: *Company Strategy*; 2013; <http://www.baesystems.com/our-company-rzz/about-us/our-culture>; a letöltés dátuma: 2013.10.10.

²⁵ I.e.

kisebbs mértékben kötődik a védelmi iparhoz, így ebből a szempontból nem sorolhatjuk egy kategóriába a BAE Systemsel.²⁶

Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a Thalesnak,²⁷ a Finmeccanicának,²⁸ vagy a Saabnak²⁹ nem lennének a regionális kereteken túl érdekeltségei. Sőt mi több, mind az öt vállalat több kontinens piacaira is termel. Az ötből öt helyen szerepel a védelmi iparhoz kapcsolódóan kiemelt partnerként Ausztrália. A kontinensnyi országon kívül szinte kivétel nélkül találkozunk mindegyik üzleti stratégiában a Délkelet-ázsiai térséggel (Kína, India) és Észak-Amerikával is. További fontos szereplő több vállalat esetében is Brazília és Szaúd-Arábia. Hazai piacként az európai térség is megjelenik a stratégiákban (konkrétabban leginkább az Egyesült Királyság és Franciaország.)³⁰

Megállapítható tehát, hogy az exportorientáltság egyre jelentősebbé válik a vállalatok esetében. A piacok azonban rendkívül hasonlóak – bizonyos eltéréseket leszámítva – szinte teljesen megegyeznek. Az említett térségek – különösen Kína és India – óriási felvevő kapacitással rendelkeznek, ám ennek ellenére is látható, hogy a vállalatoknak versenyezniük kell egymással a pozíciókért. Mint, ahogy a fentiekben utaltam már rá, ha a feltörekvő országok fokozott tempóban hozzákezdenek majd saját védelmi iparuk kiépítéséhez, akkor ezek a pozíciók tovább szűkülnek majd, aminek következtében a verseny még élesebbé válhat.

2.7. Együttműködések a nagyvállalatok között

A rendelkezésre álló források szűkössége és ennek következtében az egyre radikálisabbá váló képességhiányok következményeként az európai piacokat uraló nagyvállalatok gyakran kénytelenek együttműködni. Ez az együttműködés a technikák közös

²⁶EADS: *At a Glance*; <http://www.eads.com/eads/int/en/our-company/EADS-at-a-glance.html>; a letöltés dátuma: 2013.09.29.

²⁷THALES: *Our Visions*; <https://www.thalesgroup.com/en/propos-de-thales/our-vision>; a letöltés dátuma: 2013.10.04.

²⁸FINMECCANICA: *Vision, Mission and Values*; 2013; <http://www.finmeccanica.com/siamo-finmeccanica-we-are/mission-vision>; a letöltés dátuma: 2013.10.15.

²⁹SAAB: *Our Mission – Providing Security*; <http://www.saabgroup.com/en/About-Saab/Company-profile/Saab-in-brief/Business-concept-vision-and-mission/>; a letöltés dátuma: 2013.10.11.

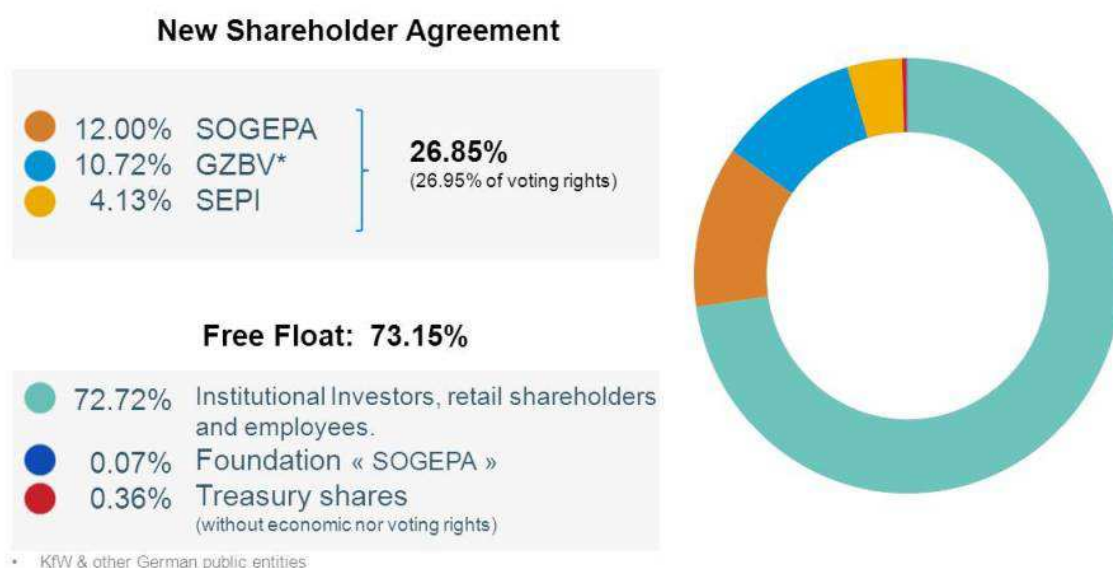
³⁰THALES: *International Presence*; <https://www.thalesgroup.com/en/about-us/international-presence>; a letöltés dátuma: 2013.10.04.

fejlesztésétől kezdően egészen a teljes vállalatok fúziójáig terjedhet. A következőkben ezekből az esetekből mutatok be néhányat.

2.7.1. EADS

Az európai védelmi ipari együttműködés egyik legkézzelfoghatóbb eleme nem más, mint maga az EADS (European Aeronautic Defense and Space Company) létrejötte. A vállalat 2000-ben a francia Aerospatiale-Matra, a német DaimlerChrysler Aerospace AG és a spanyol érdekeltségű Construcciones Aeronáuticas SA fúziójából született. Főhadiszállása Schipholban, Hollandiában található, valamint további központjai vannak Ottobrunnban, Párizsban és Madridban is. 2012-es árbevétele 56, 5 milliárd euró volt (nagyjából 10 milliárd euróval több, mint 2010-ben).

Összesen 140 000 munkavállalót alkalmaz, ugyanakkor 2010-ben ez a szám még csak 121 000 fő volt. Az alkalmazottak geográfiai megoszlását tekintve érdekes megjegyezni, hogy bár Németországban, és Franciaországban dolgoznak a legtöbben (37-35%) a harmadik helyen – a részvényes struktúrának ellentmondva – nem Spanyolország, hanem az Egyesült Királyság áll 10%-al. A vállalat eladásainak globális megoszlását tekintve a következő az arány: Európa 37%, Ázsia 32%, Észak-Amerika 14%, Közel-Kelet 10%.³¹ Négy legnagyobb részlege az Airbus, az Eurocopter, az EADS Cassidian, és az EADS Astrium. Napjainkban a részvényesek a következő ábrán láthatóan strukturálódnak:

9. ábra: EADS részvényes megállapodás - 2013, szeptember 30; Forrás:

³¹EADS: *At a Glance – EADS Annual Review*; 2012; <http://www.eads.com/dms/eads/int/en/investor-relations/documents/2013/AGM/EADSATAGLANCE/EADS%20Annual%20Review%202012%20%20At%20a%20glance>; a letöltés dátuma: 2013.11.01.

Az ábrán a SOGEPA francia, a GZBV a német a SEPI pedig a spanyol érdekeltséget jelöli. Egyértelműen látható a német és a francia befolyás jelentősége, aminek következtében a vállalat döntései, beruházásai mindig szorosan függnék a gazdasági és politikai realitásoktól. A politika jelenléte eredményezi továbbá, hogy a top pozíciók birtokosai folyamatosan cserélődnek.³² A részvényes struktúra a közelmúltban jelentősen megváltozott, 2012 decemberében ugyanis még körülbelül a vállalat 22 %-a összpontosult francia kézben. Elsősorban ennek rovására növekedett jelentősen az intézményi és lakossági befektetők csoportja.

A vállalat egyes csoportjai önmagukban is olyan nagy forgalmat bonyolítanak, hogy szükséges némelyekkel a következőkben külön is foglalkozni.

2.7.2. Eurocopter

Az Eurocopter csoport az Aerospatiale-matra (Franciaország) DaimlerChrysler Aerospace (Németország) helikopter részlegeinek egyesüléséből született. Napjainkra teljes mértékben az EADS tulajdonában van és érdekeltségei vannak mind az öt kontinensen. Európában az abszolút vezető légi vállalatnak számít, a világon pedig a legnagyobb helikoptergyártó, amely egyaránt termel a civil és a védelmi piacra is.³³

A 2012 után közzétett adatok szerint termelésének nagyjából 46%-a érinti a védelmi és katonai szektort a maradék 56 % a civil szektorra koncentrálódik. A vállalat forgalmának 72% - az exportból származik. Ez egyébként 2006 óta folyamatosan emelkedő tendenciát mutat – különösen, hogy meredek növekedésbe kezdett 2010-ben, így elérte az évi 6,3 milliárd eurót.³⁴ Az általa biztosított munkahelyek alakulása az egyes városokban a következő:

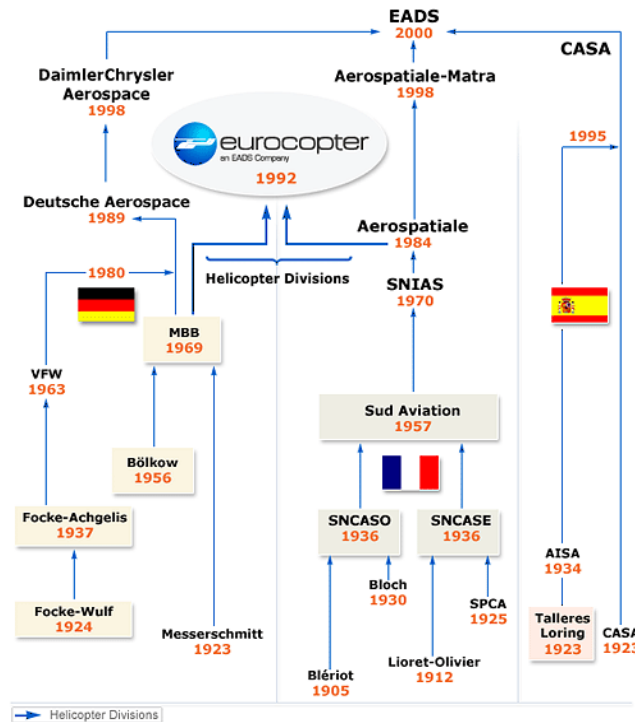
- Marignane (Franciaország): 8600 fő
- La Courneuve (Franciaország): 750 fő

³²Prof. SACHON, Marc, GRANELO, Maria: *EADS Defense & Security Supply Management*; IESE Business School University of Navarra; 2010. április;http://www.unistuttgart.de/infotech/pdf/BMA13_SCM_A.pdf; a letöltés dátuma: 2013.11.01. p.:1-5

³³EUROCOPTER: *Shareholders*;http://www.eurocopter.com/site/en/ref/Shareholders_23.html; a letöltés dátuma: 2013.11.05.

³⁴EUROCOPTER: *Consolidated turnover by activity*; 2012;http://www.eurocopter.com/site/en/ref/Turnover-in-2012_29.html; a letöltés dátuma: 2013.10.15.

- Donauwörth (Németország): 4800 fő
- Ottobrunn (Németország): 600 fő
- Kassel (Németország): 120 fő
- Albacete (Spanyolország): 280 fő³⁵

10. ábra: EADS-Eurocopter kialakulás; Forrás: http://www.eurocopter.com/site/en/ref/Genealogy_346-87.html; a letöltés dátuma: 2013.10.26.

2.7.3. AIRBUS MILITARY

Az Airbus család, az EADS legnagyobb részlegének 2011-es bevétele körülbelül 33,1 milliárd euró, amihez közel 70 000 alkalmazott segítette hozzá a vállalatot. Ennek azonban csak jelentősen kisebb hányada köszönhető a katonai eladásoknak. Az Airbus Military a fentebb említett összeghez 2,5 milliárd euróval járult hozzá.³⁶

Főhadiszállása Madridban, legnagyobb üzeme pedig Getafében található. További jelentős központjai vannak Franciaországban, Németországban, az Egyesült Királyságban és Lengyelországban. A többi, relatíve sokkal jelentősebb bevételt felmutató vállalathoz képest

³⁵EUROCOPTER: *Main Plants*; http://www.eurocopter.com/site/en/ref/Marignane_48-67.html; a letöltés dátuma: 2013.11.02.

³⁶EADS: *Airbus*; <http://www.eads.com/eads/int/en/our-company/What-we-do/Airbus.html>; a letöltés dátuma: 2013.11.03.

azért szántam külön fejezetet az Airbus Military csoportnak, mert olyan kritikus jelentőségű képességek gyártására van kapacitása, mint a stratégiai légi szállítás vagy a légi utántöltés.³⁷

Az A330MRTT típusú repülőgép az egyetlen új generációs többfunkciós tankergép. Három különböző feladatra is alkalmas: légi utántöltésre, légi szállításra és egészségügyi evakuálásra. A projekt Európában és globálisan is nagy érdeklődést váltott ki – többek között az Egyesült Királyság, Ausztrália és India is a megrendelők közé került.³⁸ Egy darab gép ára 200 millió dollár körül mozog, aminek köszönhetően csak kevés ország engedheti meg magának a beszerzést. Mindemellett azonban, problémák is jelentkeztek a gyártás során. Ausztrália 2004-ben rendelt meg 5 darabot a típusból, ám 2011-ben – 4 év késéssel – kapta meg az első gépet a szállítmányból, ezt követően pedig műszaki gondok merültek fel vele kapcsolatban.³⁹ Ez pedig összességében a koncepció kiforratlanságát mutatja és azt, hogy jelentős költségvetési kiadások nélkül az Unió ezen képességproblémája nem fog megoldódni a közeljövőben.

Az Airbus Military csoporthoz kötődik az utóbbi idők egyik legvitatottabb védelmi ipari beruházása az A400M projekt. Az A400M elsődleges célja egyértelműen a stratégiai légi szállítási képesség hiányának orvoslása volt és éppen ezért a legfőbb megrendelők az Unió tagállamok. Németország 53, Franciaország 50, Spanyolország 27, az Egyesült Királyság 22, Belgium 7 és Luxemburg 1 darabra jelentette be igényét a típusból napjainkig. A további megrendelők között van Törökország és Malajzia 7 és 4 géppel. A gyártás során felmerülő problémák azonban óriásiak voltak. Ezek között egyaránt találunk tervezési és kivitelezési hibákat is, amelynek az egyik legfőbb oka, hogy az előre megszabott határidők túl rövidek voltak, valamint hogy az Airbus a tervezési időszakban, első sorban az A350 civil repülési programjára koncentrált, a jelentős piaci verseny miatt. A tervezésben felmerült legnagyobb gond, hogy a típus nem biztos, hogy elegendő teherszállítási kapacitással fog rendelkezni, ahhoz hogy képes legyen a modern harckocsik szállítására.⁴⁰ Az EADS teljesíthetetlennek minősítette azokat a feltételeket, amelyekkel megkötötte a szerződést kezdetben. Az

³⁷AIRBUS MILITARY: *The Company*; <http://www.airbusmilitary.com/Company/CompanyLeader.aspx>; a letöltés dátuma: 2013.11.03.

³⁸A330MRTT: *The 21st century Benchmark*; <http://www.airbusmilitary.com/Aircraft/A330MRTT/A330MRTTAbout.aspx>; a letöltés dátuma: 2013.11.07.

³⁹WALL, Robert: *Airbus Tanker Jet's Fuel-Boom Bug Confounds Australian Air Force*; 2013. július 24; <http://www.businessweek.com/news/2013-07-24/airbus-tanker-jet-s-fuel-boom-bug-confounds-australian-air-force>; a letöltés dátuma: 2013.11.07.

⁴⁰LANGE, Sascha: *The end for the Airbus A400M?*; 2009 február; <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?fecnodeid=127094&fecvid=21&ots591=0c54e3b31e9cbe1e2c24a6a8c7060233&v21=127094&lng=en&ots627=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&id=117403>; a letöltés dátuma: 2013.11.07.

újrátárgyalások eredményeiként pedig közel 5 milliárd euróval emelkedtek a fejlesztés költségei. Az európai védelmi együttműködés zászlóshajójának tartott projekt tehát zátonyra futott és csak hosszú hónapok tárgyalásainak köszönhető, hogy nem zárult le teljesen. Különösen az Egyesült Királyságban és a Dél-Afrikai Köztársaságban merült fel a programból való teljes kilépés lehetősége, ám végül ez csak az utóbbi esetében következett be. Az Airbus Military 2013. szeptember 30-án adta át az első gépet Franciaországnak. A tervek szerint 2013-ban összesen 4 gépet szállítanak majd le. Az Egyesült Királyság és Németország 2014-ben, Spanyolország 2016-ban, Belgium pedig 2019-ben veheti majd át első darabjait a rendelésből. A vállalat a közeljövőben jelentős – 400 gépnyi – eladással számol.⁴¹ Mindez azonban rendkívül optimista becslésnek mondható a fejlesztés és a kivitelezés eddigi nehézségeit tekintve. Összességében rendkívül kritikusnak kell lennünk az A400M teljesítményét illetően. A program nemcsak, hogy képtelen volt beváltani a hozzá fűzött reményeket és elveszítette egy fontos megrendelőjét, de jelentős csapás is egyben az európai védelmi ipari együttműködésre nézve, hiszen bebizonyította, hogy megfelelő idő, pénz és szakértelem ráfordítása nélkül a kooperáció veszteséges lehet. Ilyen jelentős kudarc után egyáltalán nem lesz könnyű feladat, hasonló horderejű szerződést tető alá hozni, az Unió tagállamai között.⁴²

2.7.4. Az EUROFIGHTER Program

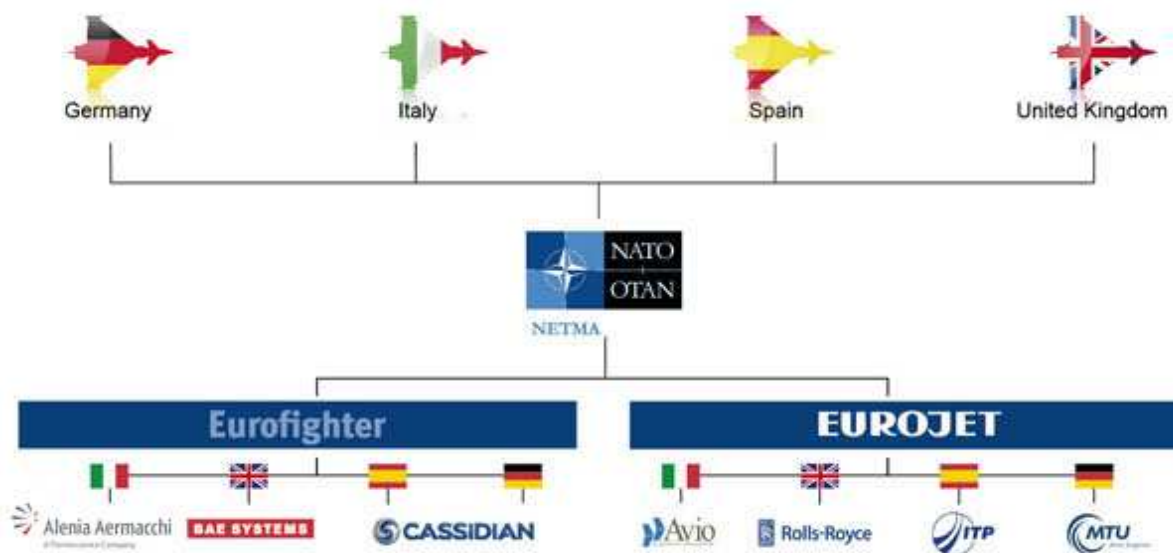
Az Eurofighter Jagdflugzeug GmbH 1986-ban alakult Münchenben, legjelentősebb terméke napjainkban az Eurofighter Typhoon többfunkciós vadászrepülőgép. Az olasz Alenia Aermacchinak (a Finmeccanica leányvállalata) 21% az Egyesült Királyságbeli BAE Systemsnek 33 % a spanyol Cassidiannak 13 % a német érdekeltségű Cassidian Manchingnak 33 % részesedése van a konzorciumból.⁴³ Nem ők ugyanakkor az egyetlen érdekeltek a programban, az EUROJET Turbo GmbH ugyanis szintén részt vesz az Eurofighter gyártásában. Az Eurojet vállalatot az Avio (Olaszország), ITP (Spanyolország), MTU Aero Engines (Németország) és a Rolls-Royce (Egyesült Királyság) alkotják. Első számú feladatuk

⁴¹JETFLY: *Franciaország hivatalosan is átvette az első A400M típusú szállítógépét*; 2013.10.02. <http://www.jetfly.hu/rovatok/repules/katonai/tipusok/franciaorszag-hivatalosan-is-atvette-első-a400m-tipusu-szallito-repulogepet/>; a letöltés dátuma: 2013.11.07.

⁴²SIEBERT, Bjoem: *Too Big to Fail: The A400M Bail Out*; 2010; http://www.rusi.org/downloads/assets/siebert_RDS_feb2010.pdf; a letöltés dátuma: 2013.11.07.

⁴³EUROFIGHTER JAGDFLUGZEUG GMBH: *A Company Profile*; <http://www.eurofighter.com/eurofighter-typhoon/programme-organisation/eurofighter-jagdfflugzeug-gmbh00.html>; a letöltés dátuma: 2013.10.29.

az EJ200 hajtóművek gyártása.⁴⁴ Az egész Eurofighter programban a koordináló, ellenőrző szerepet a NETMA (NATO Eurofighter and Tornado Management Agency) szervezete látja el. A program teljes felépítése a következő ábrán látható:

11. ábra: Az Eurofighter program struktúrája; Forrás: <http://www.eurofighter.com/eurofighter-typhoon/programme-organisation/consortium-structure.html>; a letöltés dátuma: 2013.10.15.

Lényegében tehát elmondható, hogy az Eurofighter program valódi együttműködés a védelmi szektor nagyvállalatai között. A koncepció ugyanakkor több szempontból is kritizálható. Egyfelől nagyban túllépte a rendelkezésre álló költségvetési összeget. (Pl.: A Bundeswehr már 14,5 milliárd eurót elköltött a 14,7 milliárd eurós keretből, ám csupán 108 vadászgép került leszállításra, határidőre a 143 helyett – nem beszélve az eredetileg tervezett 180-as darabszámról).⁴⁵ Magát a gép fejlettségét tekintve pedig egy negyedik generációs konstrukcióról beszélhetünk, ami bár rendkívül modern – többfunkciós, nagy manőverező képességű, részleges lopakodó képességgel ellátott stb. – mégsem veheti fel a versenyt az ötödik generációs repülőgépek fejlesztési vívmányaival (pl. F-35 Lightning II). Ugyanakkor az európai nagyvállalatok oligopol helyzetét egyértelműen tovább erősíti az Eurofighter konzorcium, ezzel párhuzamosan pedig jelentősen nőnek a mögöttük álló országok gazdasági érdekei is. A program által életre hívott együttműködés továbbá, nem a megfelelő területre koncentrál a képességhiányok szempontjából. Mindez nem jelentene problémát, ha egy

⁴⁴ EUROJET TURBO GMBH: *Company Profile*; <http://www.eurojet.de/en/>; a letöltés dátuma: 2013.10.29.

⁴⁵ FIGHTER FLAWS: *Warplane Costs Soar amid Mismanagement*; 2013.07.10; <http://www.spiegel.de/international/europe/safety-problems-eurofighter-costs-soar-amid-mismanagement-a-910231.html>; a letöltés dátuma: 2013.10.29.

kudarok által nem érintett vállalkozásról beszélhetnénk, ám a fejlesztési, költségvetési gondok nem kecsegtetnek sok pozitív vonatkozással a jövőre nézve.

2.8. A BAE Systems

Az Egyesült Királyságban székelő BAE Systems, mint korábban már kitértem rá az védelmi ipar széles spektrumán fejt ki tevékenységét, szinte csak és kizárólag katonai felhasználásra termel. A következőkben Európa egyik legjelentősebb vállalatának gazdasági adatai alapján szeretném bemutatni, hogy milyen hatása is van a tagállamok védelmi iparának az Unió közös kül- és biztonságpolitikájára.

2009-ben az Oxford Economics megjelentetett egy tanulmányt a BAE Systems szerepéről az Egyesült Királyság gazdaságában,⁴⁶ elemzésem során első sorban az ekkor publikált adatokra támaszkodom, a hangsúlyozni kívánt tendenciákat ezek a számsorok is jól érzékeltetik.

A vállalat ekkor 97 200 főt alkalmazott világszerte, mindebből pedig 42 360 munkahely volt található az anyaország területén. Ehhez hozzá kell tenni azt is, hogy mivel a BAE Systems profilja rendkívül széles, így a fent említett munkaerő jelentős része diplomás, magasan szakképzett személy. Elsősorban az Egyesült Királyság észak-nyugati és dél-keleti térségeiben mutat kiugró lehetőséget a munkavállalás tekintetében. Az észak-nyugati régióban a tudás alapú magánszektorban a munkahelyek több, mint 50 %-a a vállalat kezében összpontosult. Reprezentatív értékű, hogy arányaiban tekintve az egyik legmagasabb mutatót éri el a friss diplomások alkalmazását tekintve.

Gazdasági szempontból nagyjából 9,2 milliárd fonttal járult hozzá az éves brit GDP-hez, ami rendkívül jelentősnek mondható, egy alapvetően válsággal terhelt globális gazdasági környezetben. 4,9 milliárd fontra rúgó exportjával az ország teljes árucikk kivitelének 2,1 % - át adta 2009-ben. A direkt gazdasági mutatókon túl körülbelül 4,1 milliárd font értékű indirekt hatásról is beszélhetünk – a beszállítók, anyagellátók kapcsán. Ugyanebben a vonatkozásban kimutatható, hogy minden 10 – a BAE Systems által létrehozott – munkahely, további 12 munkahelyet generál – szintén a beszállítók és anyagellátók kapcsán. A szigetország

⁴⁶OXFORD Economics: *The economic contribution of Bae Systems to the UK in 2009*; 2010; <http://www.oxfordeconomics.com/publication/open/222581>; a letöltés dátuma: 2013.11.04. p.: 8-20

legnagyobb gyártásra berendezkedett vállalatoként 667 millió fontos adóbefizetése mellett, 518 millió fontnyi indirekt adóbefizetést köszönhet neki az államkincstár. Nem utolsó sorban pedig nyilván való előnyt jelent, hogy ellátja áruval az Egyesült Királyság haderejét is.

2.9. Védelmi ipari konklúziók

A fentebb elemzett fejezetek alapján jogosan merülhet fel a kérdés, hogy tulajdonképpen mi is az Egyesült Királyság – vagy éppen bármelyik másik érintett tagállam, első sorban Németország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Svédország – érdeke az európai védelmi ipar harmonizálása terén. A vizsgált adatokból kiindulva egyértelműen kijelenthető, hogy rövidtávon semmi, sőt mi több inkább jelentős politikai, gazdasági, társadalmi nehézségekkel – egyenesen veszteséggel – kell számolniuk egy ilyen eshetőség kapcsán. Itt pedig egy olyan problémához érkezünk, ami nem csak az egész uniós védelmi iparnak és nem csak a közös kül- és biztonságpolitika intézményének, hanem az egész Európai Uniónak is a legalapvetőbb dilemmájaként értelmezhető. Mégpedig az, hogy a rövidtávú tagállami érdek gyakran teljesen szembe megy a hosszú távú közösségi érdekekkel. Kétség sem férhet hozzá, hogy az egyes tagországok védelmi iparának harmonizálása jelentős előnyökkel járna az Unió egészére nézve a globális piacon. Az is biztos, hogy további előnyös hatásai lennének a rendkívül hiányos európai katonai képességek terén – nem is beszélve a CFSP hatékonyságáról. Ám ennek és a rövidtávú veszteségek a magyarázata szinte megoldhatatlan kihívást jelent a politika számára. Úgy tűnik azonban, hogy Európa világpolitikai súlyának növeléséhez elengedhetetlenül szükséges szembenézni ezekkel a veszteségekkel, hiszen a jelenleg fennálló globális trendek maguktól nem valószínű, hogy megváltoznak a közeljövőben.

3. Az Európai Védelmi Ügynökség

A közös kül- és biztonságpolitika működési nehézségei, az Európát feszítő globális léptékben mérhető problémák cselekvésre késztették a tagállamokat. Az egyre súlyosabb méreteket öltő képességhiányok orvoslásának céljából 2004-re létrehozták az Európai Védelmi Ügynökség (European Defence Agency - EDA/EVÜ) elnevezésű szervezetet. Az EDA mindeddig azonban képtelen volt szignifikáns változásokat elérni, elsősorban azért, mert

már feltehetőleg a megalapításakor is hiányzott erre a valódi politikai akarat. Munkám következő fejezeteiben a szervezetet, annak céljait és sikertelenségének okait elemzem.

3.1. Az EDA története

Az Európai Védelmi Ügynökség ötlete nem a 21. század vívmányaként született. Az Európai Unió hatásköreinek kiterjesztésével, szerepének növekedésével egyre nagyobb igény mutatkozott az Ügynökség kiépítésére. Ennek egyik fontos állomása volt az 1991 decemberében tartott Európai Tanácsi ülés, amikor is Helmut Kohl és Francois Mitterrand előterjesztették kezdeményezésüket az Európai Védelmi Ügynökség felállításának fontosságáról. Hosszú idő telt el azonban, amíg mindennek a gyakorlatban is érzékelhető következményei lettek. 1996. november 19-én a Nyugat Európai Unió (WEU) tagállamai egy miniszteri találkozó keretében egyetértettek a Nyugat-európai Fegyverkezési Csoport (WEAG) létrehozásában. A szervezet később az EDA előfutára lett.

A valódi áttörést 2003. június 22-e hozta meg. A Thesszalonikiben tartott Európai Tanácsi ülés során az állam és kormányfők megállapodtak abban, hogy 2004-re megalapítják az Európai Védelmi Ügynökséget. Ezt követően a Javier Solana által 2003 decemberére elkészített Európai Biztonsági Stratégia,⁴⁷ bár nem konkrétan név szerint, de már utal az Ügynökség munkájára és üdvözli annak létrehozását a képességek hatékonyságának fokozása érdekében.

Az események ekkorra már jelentősen felgyorsultak. Röviddel a thesszaloniki csúcs után létrejött egy ad hoc előkészítő csoport, amelyet azzal bízta meg, hogy kidolgozza az Ügynökség céljait és működésének, szervezetének részleteit. Ezzel lényegében párhuzamosan 2004 februárjától megkezdte működését az Ügynökség Alapító Csoport a szervezet adminisztratív, törvényi és pénzügyi szabályozásának kidolgozása érdekében. A két átmeneti munkacsoport közreműködése nyomán 2004. június 14-én a Miniszterek Tanácsa hivatalosan

⁴⁷A Secure Europe In a Better World – *European Security Strategy*; Brüsszel; 2003. december 12; <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>; a letöltés dátuma: 2013.10.15.

is kihirdette, hogy készen áll az EDA megalapítására, ami egy hónappal később 2004. július 12-én meg is történt.⁴⁸

3.2. Szervezeti struktúra

A Lisszaboni szerződés a közös kül- és biztonságpolitikára vonatkozó rendelkezések között külön is foglalkozik az Európai Védelmi Ügynökséggel, ismerteti annak feladatai és hatáskörét.

„A védelmiképesség-fejlesztési, kutatási, beszerzési és fegyverzeti kérdésekkel foglalkozó ügynökség (EDA) megállapítja a műveleti igényeket, támogatja az ezen igények kielégítését szolgáló intézkedéseket, hozzájárul a védelmi szektor ipari és technológiai alapjainak erősítéséhez szükséges intézkedések meghatározásához és – adott esetben – végrehajtásához, részt vesz egy európai fegyverzet- és képességgpolitika meghatározásában, valamint segíti a Tanácsot a katonai képességek javításának értékelésében.”⁴⁹

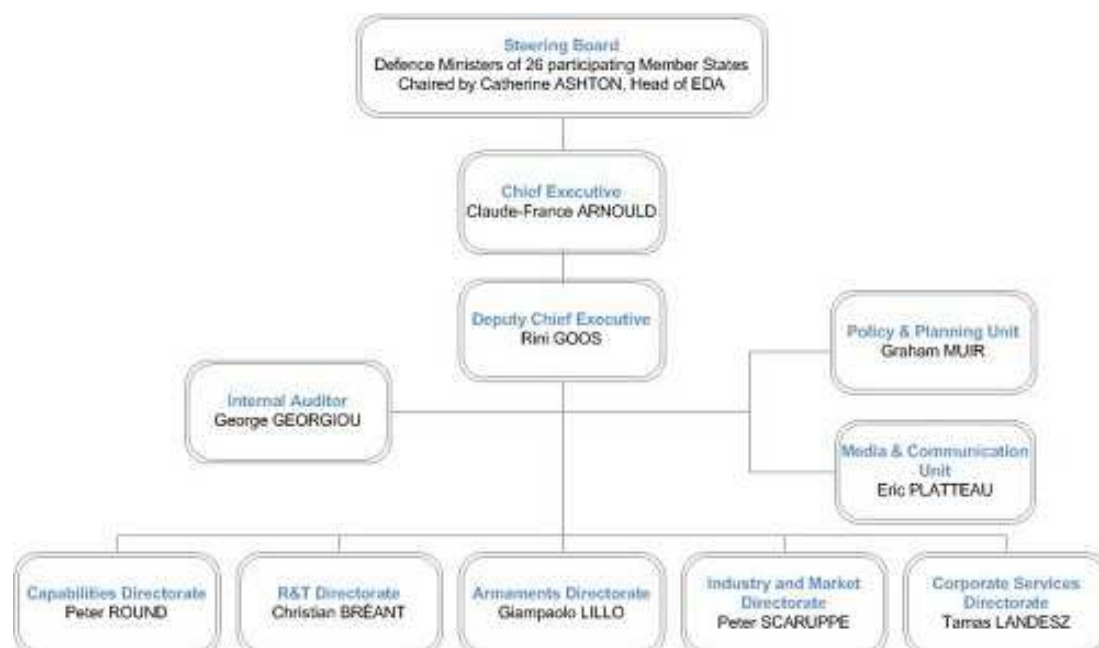
A tagállami konszenzussal létrejött Ügynökség tehát a kooperáció, az európai szinten jelentkező képességhiányok orvoslásának terepe kell, hogy legyen. Azonban a szerződésből is jól kiolvasható, hogy semmiféle különleges jogosítványokkal nem rendelkezik, lényegében csak ajánlásokat tehet a tagállamok számára, ezeknek az ajánlásoknak az elfogadása azonban egyáltalán nem kötelező.

Minden bizonnyal leginkább ennek köszönhető, hogy a szervezet a csaknem tíz éves működése során elsősorban a saját útkeresésével volt elfoglalva. Különleges jogok nélkül ugyanis nem túl egyszerű a védelmi képességek harmonizációja, így az EDA rendelkezésére álló eszközök igencsak korlátozottnak mondhatóak.

⁴⁸FU-CHANG Chang Ph. D: *EU as Military Actor — The Role of the European Defence Agency*; http://www2.tku.edu.tw/~tiexm/conference_paper/session5/Fuchang.pdf; letöltés dátuma: 2013.11.01.; p.:11-12

⁴⁹Treaty Of Lisbon Amending The Treaty On European Union And The Treaty Establishing the European Community, Official Journal C 306, 2007. 12.17.

A jelenleg Claude-France Arnould főigazgató által vezetett szervezet a következőképp strukturálódik:⁵⁰

12. ábra: Az EDA szervezeti felépítése – Forrás: <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/who-we-are/Organisation>; a letöltés dátuma: 2013.11.01.⁵¹

Jól látható tehát, hogy a legfelsőbb döntéshozatali szinten a tagállamok védelmi miniszterei találhatók, ebből pedig az következik, hogy a tagállami érdekek jelentősen befolyásolják az Ügynökség életét.

A különböző igazgatóságok elnevezéseiből is következtethetünk azokra a legfőbb területekre, amelyeken az Ügynökség tevékenykedik, vagy éppen tevékenykedni kíván. A fegyverkezési, kutatás-fejlesztési, ipari és piaci vagy éppen a képességfejlesztési szektor mind kulcsfontosságúak az EDA számára.

3.3. Legfőbb célkitűzések

Az Ügynökség egyik meghatározó célkitűzése és működési területe a Képesség Fejlesztési Terv (CDP) végrehajtása. A CDP életre hívását az európai szinten is kritikus képességhiányok indokolták. A Terv a változó globális környezet és az új típusú kihívások

⁵⁰Korábbi főigazgatók: Nick Witney (2004-2007) és Herr Alexander Weis (2007-2010)

⁵¹ Az ábra a horvát csatlakozás előtti állapotot mutatja, természetesen ma már 27 védelmi miniszter ül a legfőbb döntéshozatali testületben

által indukált problémák megoldására képtelen közös kül- és biztonságpolitika hatékonyságának fokozásához elengedhetetlen területekkel foglalkozik.⁵²

2011 márciusában a CDP keretében 10 kiemelt terület került megjelölésre, amelyek fókuszpontjai kell, hogy legyenek az EDA munkásságának. Ezek a területek a következők:

- C-IED (improvizált robbanóeszközök) elleni küzdelem;
- Telepíthető orvosi támogatás;
- ISR (Hírszerzés, Megfigyelés, Felderítés) feladatok;
- Helikopterekhez való hozzáférhetőség növelése;
- Cyber védelem;
- Többnemzeti logisztikai támogatás;
- CSDP információcsere;
- Stratégiai és taktikai légiszállítás;
- Üzemanyag és energia;
- Mobilitás biztosítás.⁵³

A második kulcsterület az Európai Védelmi Kutatási és Fejlesztési (EDRT) Stratégia. Az Ügynökség és a tagállamok felismerték a szektor jelentőségét a védelmi és az ipari képességek hatékonysága, fejlesztése és versenyképessége kapcsán. Ugyanakkor a gazdasági problémák és ezzel párhuzamosan a védelmi kiadások csökkenése okán a K+F Európa szerte jelentős nehézségekkel küzd. Éppen ezért a Stratégia célja nem más, minthogy növelje a költséghatékonyságot és mélyítse az együttműködést a tagállamok és a civil, valamint a katonai szféra között. A megjelölt területek fő irányai között szerepel – a teljesség igénye nélkül – például:

- A kommunikációs technológiák fejlesztése;
- Fizikai védelem;
- Biztonságos információkezelés;
- Aknamentesítés.⁵⁴

⁵²*Future trends from the capability development plan*; 2008 július 8.; Brüsszel; http://www.eda.europa.eu/docs/documents/CDP_brochure.pdf; a letöltés dátuma: 2013.11.01.

⁵³EDA: *Capability Development Plan – Priorities under the CDP*; in: <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/eda-strategies/Capabilities> ; a letöltés dátuma: 2013.11.02.

Az EDA által képviselt harmadik terület az Európai Fegyverkezési Együttműködési (EAC) Stratégia. A program célja természetesen a tagállamok közti kooperáció elősegítése nyomán a képességhiányok csökkentése. A kihívások kapcsán támasztott követelmények – és ez által a fejlesztési területek – beazonosítása és az eszközök életciklusának javítása is a stratégia részét képezik.⁵⁵

Az Európai Védelmi Technológiai és Ipari Bázis (EDTIB) egyértelmű jele annak, hogy a védelmi ipar problémái felismerésre kerültek. Az EDTIB optimalizálása, a képességhiányokhoz történő harmonizálása mind kulcsfontosságú lenne az Ügynökség céljait tekintve. Az EDA ugyanakkor kiemeli azt is, hogy nem célja egy „Európa-erőd” jellegű ipari bázis kialakítása, csupán az európai védelmi ipar helyzetének javítása.⁵⁶

A legtöbbet hangoztatott program minden bizonnyal a Pooling & Sharing elnevezést viselő projekt. A NATO Smart Defence⁵⁷ koncepciójával a fő irányvonalait tekintve teljesen megegyező Pooling & Sharing célja, hogy a tagállamok összehangolják már meglévő védelmi képességeiket, megszüntessék a felesleges duplikációkat és ezzel növeljék a CFSP hatékonyságát. A líbiai események konklúzióját értékelve, az EDA ennek a programnak az első számú prioritásaként a légi utántöltő képesség létrehozását jelölte meg. További – az együttműködésre kijelölt – területekként azonosította a többnemzeti telepíthető tábori kórházakhoz, a tengerparti ellenőrző képességhez, a műholdas katonai kommunikációhoz és hosszú távon a cyber védelemhez kapcsolódó eszközök fejlesztését/létrehozását.⁵⁸

3.4. Az EDA problémái

A Lisszaboni Szerződésből korábban már említett cikk magában hordozza az Ügynökség legalapvetőbb problémáját is. Ez ugyanis nem más, mint az, hogy a szervezet lényegében jogkörök nélkül dolgozik. Csupán javaslatokat tehet a tagállamok számára, így

⁵⁴ EDA: *Research and technology strategy*; <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/eda-strategies/ResearchandTechnology>; a letöltés dátuma: 2013.11.03.

⁵⁵ EDA: *Armament Co-operation Strategy*; <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/eda-strategies/Armaments>; a letöltés dátuma: 2013.11.01.

⁵⁶ EDA: *Strategy for the European Technology and Industrial Base*; <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/eda-strategies/Technologicalandindustrialbase>; a letöltés dátuma: 2013.11.01.

⁵⁷ NATO: *Smart Defence*; http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_84268.htm?; a letöltés dátuma: 2013.11.01.

⁵⁸ EDA: *Pooling and Sharing*; <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/pooling-and-sharing>; a letöltés dátuma: 2013.11.02.

jelenleg nem igazán komolyan vehető. A valóság az, hogy nem is az Európai Unió összes országa tagja a szervezetnek, ugyanis az Amszterdami szerződés értelmében Dániának kívülmaradási jogosultsága van a védelmi kérdésekben.

Mindezt tovább erősíti, hogy nem is nagyon mutatkozik politikai akarat arra, hogy a helyzet változzon. Bár azt nem szabad elfelednünk, hogy alapvetően egy fiatal szervezetről beszélünk, mégis kijelenthető, hogy az Ügynökség nem igazán rendelkezik önálló kitörési lehetőségekkel és ezáltal nem képes jelentős eredményt elérni a CFSP, a CSDP vagy éppen az európai védelmi ipar harmonizációja terén.

13. ábra: Az EDA rendelkezésére álló humánerőforrás; Forrás: European Defence Agency, Past, Present, Future p: 36 Letölthető: http://www.portalcultura.mde.es/Galerias/publicaciones/fichero/European_Defence.pdf; a letöltés dátuma: 2013.10.27.

Jól látható, hogy bár a rendelkezésre álló humánerőforrás szinte folyamatosan növekvő tendenciát mutat az EDA megalapítása óta, mégis elenyészően alacsony. A kontraszt akkor látszik igazán, ha az Európai Bizottság rendelkezésére álló 30-35 ezer főt állítjuk szembe ez Ügynökség munkaerejét képező 120 fővel. Az EDA számára kijelölt célkitűzések alapvetően jóval nagyobb szervezet kiépülését igényelnék, hiszen annak szerteágazó mivolta és nagy hordereje is megkövetelné ezt.

A problémát csak tovább fokozza, ha a humánerőforrás hiányát kiegészítjük a pénzügyi nehézségekkel is, amelyek a szervezetet sújtják.

	2007	2008*	2009	2010	2011	2012
EXPENSES						
FUNCTIONING	17.100	20.044	21.561	22.131	22.031	22.531
OPERATIONAL	5.000	12.000	8.000	8.400	8.500	8.000
TOTAL EXPENSES	22.100	32.044	29.561	30.531	30.531	30.531
REVENUES						
DEDUCTIONS FROM STAFF REMUNERATION	1.032	1.169	1.255	1.268	1.347	1.395
FINANCIAL INCOME	250	600	620	550	150	50
MEMBER STATE CONTRIBUTIONS	20.818	30.275	27.686	28.713	29.034	29.086
TOTAL REVENUES	22.100	32.044	29.561	30.531	30.531	30.531

14. ábra: Az EDA pénzügye⁵⁹; Forrás: <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/how-we-do-it/Finance>; a letöltés dátuma: 2013.10.28.

A táblázatban szereplő összegek az EDA kiadásait és bevételeit jelölik. Egyértelműen látható, hogy az Ügynökség működése és ez által nagyban a hatékonysága is elsősorban a tagállami befizetésektől függ. A többi bevétel egyáltalán nem szignifikáns ebből a szempontból, 30,5 millió euró pedig elenyészően kis összeg egy markáns feladatokra szánt szervezetnek. Éppen ez a másik ok, amiért napjainkban az EDA egyáltalán nem nevezhető markáns szervezetnek. A tagállami befizetések lényegében stagnálnak az elmúlt évek tendenciája alapján – köszönhetően egyfelől a gazdasági válságnak, másfelől pedig a politikai akarat hiányának is. A CFSP egyik fő problémája – azaz a tagállami érdektelenség – ezen a területen is megmutatkozik. Ugyanakkor azonban, ha visszaemlékezünk a korábbiakban elemzett védelmi ipari tendenciákra, akkor felmerül a kérdés, hogy vajon honnan is származhatna ez az akarat? A sokmilliárd eurós érdekeltségű nagyvállalatoknak – és az azokban jelentős tulajdonosi résszel bíró európai államoknak – nyilván valóan nem alapvető érdekük az EDA által képviselt törekvések megvalósulása, legalábbis rövidtávon semmiképp sem az.

Végezetül tehát elmondható, hogy bár a szervezet a CFSP kapcsán egyértelműen hasznos célokat tűzött ki maga elé és ezeket rendkívül hangzatos programokkal igyekszik megvalósítani a politikai akarat, a pénzügyi támogatás, a humánerőforrás és a megfelelő jogosítványok hiánya képtelenné teszik azok elérésére. Az EDA lényegében szélmalomharcot vív, teljesen behatárolt lehetőségekkel és mozgástérrel. Ennek is köszönhető, hogy napjainkban a szervezet szinte teljesen láthatatlan és súlytalan a politikai küzdőtérben.

⁵⁹ Az értékek millió euróban értendők

4. Összegzés

Az Európai Unió elméleti és gyakorlati problémák sorával néz szembe, amelyek elválaszthatatlanul összekapcsolódnak egymással napjainkban. A tagállamok nemzeti szuverenitása és az Unió szintű közösségi érdek két ellentétes pólusként alakítja a szervezetet. Ennek a párharcnak a külső – ám meghatározó – tényezőjeként jelen vannak azok a globális trendek, amelyek az utóbbi évtizedeket mélyen áthatották, és nagy valószínűséggel meghatározzák majd az integráció jövőjét is. Az így kapott képlet eredményeként a tagállamok kénytelenek engedni az integráció törekvéseinek, ami egy rendkívül lassú és küzdelmes folyamat lehet.

Mindez tetten érhető a közös kül- és biztonságpolitika intézményénél is. A Maastrichti szerződés által kormányközi együttműködés keretébe rendelt politika alapvető eleme még napjainkban is változatlan, azaz lényegében semmi sem történhet a területen az összes tagállam beleegyezése nélkül. A konszenzuskényszer azonban működésképtelenné teszi a CFSP-t, hiszen ahogy az elmúlt évek tapasztalatai is mutatják, a nagy volumenű célkitűzések sok esetben a megvalósulás kezdeti szakaszáig sem jutnak el. Ugyanakkor az Európai Unióra nehezedő nyomás – hogy minél nagyobb láthatóságra tegyen szert a globális porondon – nem teszi lehetővé a tagállamok számára a közös kül- és biztonságpolitikáról való lemondást.

Ilyen működési feltételek mellett azonban, csak rendkívül mérsékelt sikerekről beszélhetünk, amit hűen tükröznek az Unió által indított műveletek is. A magas műveleti költségek és a csökkenő védelmi kiadások csak korlátozott beavatkozásokat tesznek lehetővé, még a közvetlen érdekszférában is – sőt mi több, még ezek a beavatkozások is többnyire csak a NATO segítségével jöhetnek létre. Ennek egyik legfőbb oka, az Európa szerte egyre kritikusabbá váló képességihiány. A támogató és logisztikai képességek (például: légi-utántöltés, légiszállítás) csak a legminimálisabb mértékben állnak rendelkezésre az egyes országoknak. Mindez pedig – a gazdasági nehézségek mellett – elsősorban az Unió védelmi iparának problémáira vezethető vissza.

A védelmi ipar minden állam biztonságpolitikájának sarkalatos pontja és ami talán még ennél is fontosabb, rendkívül jelentős hatással van a nemzetgazdaságra. A szektorban a fő megrendelő szerepét vállaló állam, munkahelyek százezreinek megteremtésére és megtartására képes, valamint számottevően tudja növelni GDP-jét és adóbevételeit. A rövidtávon igen jelentős nyereségeknek köszönhetően az Unió alapelveivel szöges ellentétben rendkívül erős protekcionizmusnak lehetünk tanúi ezen a területen. A védelmi ipar fragmentáltsága pedig felesleges duplikációkhoz, hosszú távon pedig globális lemaradáshoz vezet. Az európai piacot uraló nagyvállalatok (az BAE Systems, a Finmeccanica, az EADS és a Thales) nyereségesek ugyan, de képtelenek felvenni a versenyt az USA vállalataival. Tovább rontja helyzetüket, hogy míg európai szinten nézve majdhogynem egyeduralkodók, addig globális szinten nézve piacaik többé-kevésbé azonosak, így egymás vetélytársaivá váltak, ráadásul pedig ezek a piacok folyamatosan szűkülnek is.

Az utóbbi évtizedekben egy új koncepció létrehozásával próbálták meg orvosolni ezt a problémát, amelynek keretében az érintett tagállamok és nagyvállalatok kísérletet tettek az együttműködésre bizonyos kérdésekben. Ezek közül a legnagyobb horderejűek az EADS és azon belül az Eurocopter létrehozása, az A330MRTT, az A400M és az Eurofighter programok voltak. Összességében azonban elmondható, hogy ezek közül egyik sem hozott eddig átütő erejű sikereket. Az EADS bár rengeteg munkahelyet teremtett és bevételei, gazdasági mutatói is rendkívül magasak mégis sok belső problémával küzd. Egyik leghatékonyabbnak mondható csoportja az Eurocopter ugyan globálisan is meghatározó helikopter gyártóvá vált, a többi projektről, beruházásról mindez már kevésbé mondható el. Különösen igaz ez az Eurofighter és még inkább az A400M programokra. Az ezekbe beleölt pénzösszeg egyre inkább túllépi az ésszerűség határait a technikai kivitelezés ugyanakkor több helyen is hagy maga után kivetni valót. Ezek a kudarcok összességében könnyen eredményezhetik, hogy a jövőben csak tovább erősödik a védelmi ipar területén tapasztalható protekcionizmus és a tagállamok tovább erőltetik a rövidtávú haszon megszerzését a hosszú távúval szemben.

Mindennek a megakadályozására életre hívott szervezet, az Európai Védelmi Ügynökség rendkívül nagy volumenű célokat tűzött ki maga elé. A különböző hangzatos programok, amelyek célja a képességek és a védelmi ipar uniós szintű harmonizálása ugyanakkor nem hordoz magában megfelelő potenciált. A humán erőforrás, pénz és

jogosítvány hiányokkal küzdő szervezet önállóan nem képes eleget tenni a vele szemben támasztott elvárásoknak.

Összességében elmondható, hogy az elemzésem fókuszába vett problémák óriási hatással vannak a közös kül- és biztonságpolitika intézményének működésére. Gyakran hangzik el az a vád, hogy a CFSP nem rendelkezik megfelelő politikai akarattal. Ez nyilván valóan igaz is, ám egyértelműen ki kell jelentenünk, hogy rendkívül jelentős tagállami érdekekkel is szembe megy. Az egyes országok rövidtávú haszna a nagyvállalatokból (lásd például: BAE Systems – Egyesült Királyság) olyan mértékű, hogy a feltevés annak feladására hosszútávon realizálható haszon nélkül, megvalósíthatatlan koncepció. Az EDA struktúrája és feladat kijelölése ugyanakkor egyáltalán nem lebecsülendő. A szervezet megfelelő mértékűre duzzasztása, valamint bizonyos jogok megadása számára az általa képviselt célokban és stratégiákban is előrelépést mutatna.

A 2013 decemberében esedékes Európai Tanácsi ülés, amely a közös biztonság- és védelempolitika köré épül egyértelmű jele a probléma aktualitásának és annak, hogy a tagállamok számára elengedhetetlenül fontos, hogy foglalkozzanak a kezelésével. A globális trendek és az elmúlt évek tapasztalatai (például: líbiai beavatkozás) az Uniót arra a kényszerpályára terelik, hogy idővel – és minden bizonnyal csak kis lépések sorozatával – megreformálja a közös kül- és biztonságpolitikát, amelynek egyik sarkköve és kezdő lépése az európai védelmi ipar reformja kell hogy legyen.

5. Forrásjegyzék

1. A SECURE EUROPE IN A BETTER WORLD – *European Security Strategy*; Brüsszel; 2003. december 12; <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>; a letöltés dátuma: 2013.10.15.
2. A330MRTT: *The 21st century Benchmark*; <http://www.airbusmilitary.com/Aircraft/A330MRTT/A330MRTTAbout.aspx>; a letöltés dátuma: 2013.11.07.
3. AIRBUS MILITARY: *The Company*; <http://www.airbusmilitary.com/Company/CompanyLeader.aspx>; a letöltés dátuma: 2013.11.03.
4. BAE SYSTEMS: *Company Strategy*; 2013; <http://www.baesystems.com/our-company-rzz/about-us/our-culture>; a letöltés dátuma: 2013.10.10.
5. CSATLÓS Erzsébet: *A közös kül- és biztonságpolitika és a tagállami szuverenitás*, Kül-Világ VII. évfolyam 2010/4
6. Dr. GAZDAG Ferenc: *Az EU Közös kül- és biztonságpolitikája*, egyetemi jegyzet, Budapest 2008, p 132-150
7. EADS *At a Glance – EADS Annual Review*; 2012; <http://www.eads.com/dms/eads/int/en/investorrelations/documents/2013/AGM/EADS-AT-AGLANCE/EADS%20Annual%20Review%202012%20%20At%20a%20glance>; a letöltés dátuma: 2013.11.01.
8. EADS: *At a Glance*; <http://www.eads.com/eads/int/en/our-company/EADS-at-a-glance.html>; a letöltés dátuma: 2013.09.29.
9. EADS: *Airbus*; <http://www.eads.com/eads/int/en/our-company/What-we-do/Airbus.html>; a letöltés dátuma: 2013.11.03.
10. EDA: *Armament Co-operation Strategy*; <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/eda-strategies/Armaments>; a letöltés dátuma: 2013.11.01.
11. EDA: *Capability Development Plan – Priorities under the CDP*; <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/eda-strategies/Capabilities>; a letöltés dátuma: 2013.11.02.
12. EDA: *Pooling and Sharing*; <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/pooling-and-sharing>; a letöltés dátuma: 2013.11.02.
13. EDA: *Research and technology strategy*; <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/edastrategies/ResearchandTechnology>; a letöltés dátuma: 2013.11.03.

14. EDA: *Strategy for the European Technology and Industrial Base*; <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/edastrategies/Technologicalandindustrialbase>; a letöltés dátuma: 2013.11.01.
15. EUROCOPTER: *Consolidated turnover by activity*; 2012; http://www.eurocopter.com/site/en/ref/Turnover-in-2012_29.html; a letöltés dátuma: 2013.10.15.
16. EUROCOPTER: *Main Plants*; http://www.eurocopter.com/site/en/ref/Marignane_48-67.html; a letöltés dátuma: 2013.11.02.
17. EUROCOPTER: *Shareholders*; http://www.eurocopter.com/site/en/ref/Shareholders_23.html; a letöltés dátuma: 2013.11.05.
18. EUROFIGHTER JAGDFLUGZEUG GMBH: *A Company Profile*; <http://www.eurofighter.com/eurofighter-typhoon/programme-organisation/eurofighter-jagdfflugzeug-gmbh00.html>; a letöltés dátuma: 2013.10.29.
19. EUROJET TURBO GMBH: *Company Profile*; <http://www.eurojet.de/en/>; a letöltés dátuma: 2013.10.29.
20. EUROPEAN DEFENCE AGENCY: *Defence Data 2010 Key findings – Fact sheet*; 2013.04.16. <http://www.eda.europa.eu/docs/eda-factsheets/defence-data-us-factsheet>; a letöltés dátuma: 2013.10.10.
21. EUROPEAN DEFENCE AGENCY: *EU and US government defence spending – Fact sheet*, 2013.09.17. <http://www.eda.europa.eu/info-hub/publications/publication-details/pub/factsheet-eu-us-defence-data-2011>; a letöltés dátuma: 2013.10.05.
22. *European Defence Matters* Brussels; 2013. március 22; <http://www.eda.europa.eu/info-hub/news/2013/03/22/european-defence-matters>; a letöltés dátuma: 2013.10.25.
23. FINMECCANICA: *Vision, Mission and Values*; 2013; <http://www.finmeccanica.com/siamo-finmeccanica-we-are/mission-vision>; a letöltés dátuma: 2013.10.15.
24. FU-CHANG Chang Ph. D: *EU as Military Actor — The Role of the European Defence Agency*; http://www2.tku.edu.tw/~tiexm/conference_paper/session5/Fuchang.pdf; letöltés dátuma: 2013.11.01; p.:11-12
25. *Future trends from the capability development plan*; 2008. július 8; Brüsszel; http://www.eda.europa.eu/docs/documents/CDP_brochure.pdf; a letöltés dátuma: 2013.11.01.
26. FIGHTER FLAWS: *Warplan Costs Soar amid Mismanagment*; 2013.07.10; <http://www.spiegel.de/international/europe/safety-problems-eurofighter-costs-soar-amid-mismanagment-a-910231.html>; a letöltés dátuma: 2013.10.29.

27. JETFLY: *Franciaország hivatalosan is átvette az első A400M típusú szállítógépét*; 2013.10.02;
http://www.jetfly.hu/rovatok/repules/katonai/tipusok/franciaorszag_hivatalosan_is_atvette_elso_a400m_tipusu_szallito_repulogepet/; a letöltés dátuma: 2013.11.07.
28. LANGE, Sascha: *The end for the Airbus A400M?*; 2009 február;
<http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?fecvnodeid=127094&fecvid=21&ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&v21=127094&lng=en&ots627=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&id=117403>; a letöltés dátuma: 2013.11.07.
29. NATO: *Smart Defence*; http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_84268.htm?; a letöltés dátuma: 2013.11.01.
30. NIELSEN, Nikolaj: *Nato commander: EU could not do Libya without US*; 2012.03.20;
<http://euobserver.com/defence/115650>; a letöltés dátuma: 2013.11.07.
31. OXFORD Economics: *The economic contribution of Bae Systems to the UK in 2009; 2010*; <http://www.oxfordeconomics.com/publication/open/222581>; a letöltés dátuma 2013.11.04. p.: 8-20
32. PETŐ Gergő: *Az EDEM megvalósításának kérdései, avagy a védelmi ipari együttműködés lehetőségei a világgazdasági válság árnyékában*; Budapesti Corvinus Egyetem; Tudományos Diákköri Dolgozat 2013
33. Prof. SACHON, Marc, GRANEO, Maria: *EADS Defense & Security Supply Management*; IESE BUSINESS SCHOOL UNIVERSITY OF NAVARRA; 2010. április; http://www.unistuttgart.de/infotech/pdf/BMA13_SCM_A.pdf; a letöltés dátuma: 2013.11.01
34. REMEK Éva: *Az Európai Unió kül- és biztonságpolitikája a Lisszaboni Szerződés után*, Szakmai Szemle 2012/1, 44-54 ISSN:1785-1181
35. SAAB: *Our Mission – Providing Security*; <http://www.saabgroup.com/en/About-Saab/Company-profile/Saab-in-brief/Business-concept-vision-and-mission/>; a letöltés dátuma: 2013.10.11.
36. SIEBERT, Bjoem: *Too Big to Fail: The A400M Bail Out*; 2010;
http://www.rusi.org/downloads/assets/siebert_RDS_feb2010.pdf; a letöltés dátuma: 2013.11.07.
37. THALES: *Our Visions*; <https://www.thalesgroup.com/en/propos-de-thales/our-vision>; a letöltés dátuma: 2013.10.04.
38. THALES: *International Presence*; in: <https://www.thalesgroup.com/en/about-us/international-presence>; a letöltés dátuma: 2013.10.04.
39. *Treaty on European Union (1992)*. Official Journal C 191, 1992.07.29.

40. *Treaty Of Amsterdam Amending The Treaty On European Union, The Treaties Establishing The European Communities And Related Acts*. Official Journal C 340, 1997. 11.10.
41. *Treaty Of Lisbon Amending The Treaty On European Union And The Treaty Establishing the European Community*, Official Journal C 306, 2007. 12.17.
42. WALL, Robert: *Airbus Tanker Jet's Fuel-Boom Bug Confounds Australian Air Force*; 2013. július 24; <http://www.businessweek.com/news/2013-07-24/airbus-tanker-jet-s-fuel-boom-bug-confounds-australian-air-force>; a letöltés dátuma: 2013.11.07.
43. WATTS, Barry D.: *The US Defense Industrial Base – Past, Present and Future*; 2008; <http://www.csbaonline.org/wp-content/uploads/2011/02/2008.10.15-Defense-Industrial-Base.pdf> a letöltés dátuma: 2013.11.10
44. WIŚNIEWSKI, Rafał: *Defence Industry in the European Union-Challenges and opportunities in times of economic crisis*; 2012; <http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2010/10/10-wisniewski.pdf>; a letöltés dátuma: 2013.09.20. p:2-4

6. Képek és ábrák jegyzéke

1. A jelenleg futó EU CFSP műveletek, Forrás: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/index_en.htm, letöltés dátuma: 2013.11.01. (2. ábra)
2. A legfontosabb védelmi ipari vállalatok; Forrás: <http://www.sipri.org/research/armaments/production/Top100> letöltés: 2013.10.23. (7. ábra)
3. A legnagyobb katonai kiadással rendelkező államok 2012-ben; Forrás: <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/recent-trends>; a letöltés dátuma: 2013.10.17. (5. ábra)
4. Az Amerikai Egyesült Államok vadászgépeinek árváltozása; Forrás: <http://www.economist.com/node/16886851>; a letöltés dátuma: 2013.10.18. (6. ábra)
5. Az EDA pénzügye; Forrás: <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/how-we-do-it/Finance>; a letöltés dátuma: 2013.10.28. (14. ábra)
6. Az EDA rendelkezésére álló humánerőforrás; Forrás: European Defence Agency, Past, Present, Future p: 36 Letölthető: http://www.portalcultura.mde.es/Galerias/publicaciones/fichero/European_Defence.pdf; a letöltés dátuma: 2013.10.27. (13. ábra)
7. Az EDA szervezeti felépítése – Forrás: <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/who-we-are/Organisation>; a letöltés dátuma: 2013.11.01. (12. ábra)
8. Az Eurofighter program struktúrája; Forrás: <http://www.eurofighter.com/eurofighter-typhoon/programme-organisation/consortium-structure.html>; a letöltés dátuma: 2013.10.15. (11. ábra)
9. Az Európai védelem kiépülése. Legfontosabb mérföldkövek – Forrás: European Defence Agency. Past, Present, Future p:27 http://www.portalcultura.mde.es/Galerias/publicaciones/fichero/European_Defence.pdf; a letöltés dátuma: 2013.11.03. (1. ábra)
10. Az európai védelmi ipar, a munkahelyek megoszlását tekintve. Forrás: Defence industry - Comprehensive sectoral analysis of emerging competences and economic activities in the European Union, Executive Summary 2009 elérhető: <http://www.maltaemployers.com/Portals/22/Defense%20industry.pdf>; a letöltés dátuma: 2013.10.23. (8. ábra)
11. EADS részvényes megállapodás - 2013, szeptember 30; Forrás: <http://www.eads.com/eads/int/en/investor-relations/share-information/shareholder-structure.html>; a letöltés dátuma: 2013.10.26. (9. ábra)

12. EADS-Eurocopter kialakulás; Forrás:
http://www.eurocopter.com/site/en/ref/Genealogy_346-87.html; a letöltés dátuma:
2013.10.26. (10. ábra)
13. Katonai kiadások – régiók szerint 2003-2012; (a régiók fentről lefelé: Észak-Amerika, Ázsia és Óceánia, Nyugat- és Közép Európa, Közel-Kelet, Kelet-Európa, Latin-Amerika, Afrika) Forrás: <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/recent-trends>; a letöltés dátuma:2013.10.17. (4. ábra)
14. Katonai kiadások változása 1988-2012; Forrás:
<http://www.sipri.org/research/armaments/milex/recent-trends>; a letöltés dátuma:
2013.10.17. (3. ábra)